

SOSYAL DENETİM SÜRECİ, MODELLERİ VE RAPORLAMA YAKLAŞIMLARI

Hasan ABDİOĞLU
Balıkesir Üniversitesi,
Bandırma İ.İ.B.F, İşletme Bölümü, Bandırma-BALIKESİR
hasan6134@yahoo.com

Cebrail MEYDAN
Marmara Üniversitesi, SBE, İşletme Anabilim Dalı, Bahçelievler
Kampüsü/ İSTANBUL
cebrailmeydan@hotmail.com

SOCIAL AUDIT PROCESS, MODELS AND REPORTING APPROACHES

Abstract

In today's business world, firms' financial reports alone are not enough for stakeholders in terms of evaluation mean. Meanwhile, firms' efforts and successes in discharging their obligations in response to the stakeholders are crucial. Social audit is a proccess of gathering, analyzing, evaluating and reporting the data that are related to the firms' effectiveness on their social, environmental and economic goals achievement. It includes some principles that constitute the framework of quality seeking attempt. The outcomes that traditional audit bring about represent just some part of the firm performance. The other coplementary part of the firm performance is social audit results. This paper aims to introduce the social audit practices with social audit models and reporting approaches.

Keywords: Social Audit, Social Audit Process, Social Audit Models

Özet

Çağımız iş dünyasında işletmelerin finansal tabloları çıkar sahipleri için yeterli bir değerlendirme aracı olmayıp, işletmelerin içsel ve dışsal çıkar sahiplerine karşı olan yükümlülüklerini yerine getirmedeki gayret ve başarısı da önem arz etmektedir. Sosyal denetim; işletmelerin sosyal, çevresel ve ekonomik amaçlarına ulaşmadaki etkinliğine ilişkin verilerin toplaması, analiz edilmesi ve değerlendirerek performansın raporlanması süreci olup barındırdığı ilkeler bakımından kalite arayışına yönelik bir girişimin çatısını oluşturmaktadır. Geleneksel denetimin ortaya koyduğu sonuçlar işletme performansının ancak bir kısmını ifade etmektedir. Performansın geri kalan tamamlayıcı unsuru ise sosyal

denetim sonuçlarıdır. Bu çalışma sosyal denetim uygulamalarını; sosyal denetim modelleri ve raporlama yaklaşımları ile ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Denetim, Sosyal Denetim Süreci, Sosyal Denetim Modelleri

1.Giriş

Bugünün iş yaşamında yönet ve kontrol et şeklindeki klasik yönetim anlayışı anlamını yitirmiş olup, artık işletmeler sorumluluk ve kurum kimliği aramaktadırlar. Çünkü işletmeler sadece bulunduğu yerdeki sınırlı bir yerel bölgeye değil tüm topluma hitap etmekte ve hatta tüm dünya ile ilişki içersine girmektedirler. Sosyal denetim, sosyal amaçlarla ilgili olarak işletmelerin performansının başarısını değerlendiren, bağımsız ve tarafsız bir değerlendirme süreci olup işletmelerin sosyal sorumluluk aracıdır. Bir başka ifadeyle sosyal denetim işletmenin sosyal, ekonomik ve çevresel yararlarını değerlendiren ve ortaya koyan bir süreci ifade etmektedir. Ayrıca sosyal denetim işletmelerin paylaşılan değerlere ve kendilerini adadıkları amaçlara ulaşım ulaşmadıkları noktasında bir ölçüm ve değerlendirme aracı olup, bu yönüyle işletmelerin finansal olmayan amaçlarının sistematik ve düzenli bir şekilde çıkar sahiplerinin (çalışanlar, müşteriler, fon sağlayıcılar, tedarikçiler ve genel olarak işletmenin faaliyetlerinden etkilenen kamu) bakış açıları ile incelenmesini sağlamaktadır. Bugünün yönetim anlayışında işletme çıkar sahipleri kendi hakları noktasında bilgilendirilmesi gerektiğini daha fazla hissettiren ve karar alma sürecini etkileyen bir yapıdadır. Dolayısıyla sosyal denetim kamu sorumluluğu için uygun şartların oluşumuna imkân da sağlamaktadır. Devlet ve sivil toplum örgütleri işletmelerde sosyal denetimin uygulanması yönünde talepte bulunan en etkin grupları oluşturmakta olup son derece ilgili ve talep kar bir şekilde sosyal denetimi gözlemlemekte ve işletmelerin ve kurumların sosyal performans iddialarını teyit etmektedirler. Bu çalışmanın amacı; sosyal denetim kavramını ve ilkelerini açıklamak, sosyal denetimin önemini işletmeler açısından ortaya koymak, sosyal denetim modelleri ve raporlama yaklaşımlarını mevcut uygulamalar çerçevesinde değerlendirmektir.

2.Sosyal Denetim ve Gelişim Süreci

2.1 Sosyal Denetim İle İlgili Temel Kavramlar

Sosyal muhasebe ve sosyal denetim, işletme yönetiminde ve iş anlayışında bir devrim niteliğinde etki oluşturarak muhasebenin

geleneksel fonksiyonlarını yakından etkilemiştir (<http://www.socialauditnetwork.org.uk>). Sosyal sorumluluk ve iş etiği anlayışları ile beraber sosyal muhasebe sistemi ve beraberinde sosyal hesapların oluşumu, sosyal denetim sürecinin en önemli unsurlarını oluşurmaktadır. Bu unsurlar aşağıda açıklanmıştır.

Sosyal sorumluluk; işletme sahip, ortak ve yöneticilerinin toplumun değer yargılarına göre hareket ederek işletmelerini yönetmesi olarak ifade edilmektedir. Özellikle sürekli faaliyette bulunmak isteyen işletmeler sosyal sorumluluğun yerine getirilmesini en az kar kadar önemsemelidirler (Kaya,2006:5). İş etiği ise, işletmede çalışan herkesin tutum, karar ve davranışlarının doğru veya yanlış olduğunu ortaya koymaktadır. İş etiği çerçevesinde, toplumca doğru kabul edilen veya genel kabul görmüş ilkeler ön plana çıkmaktadır. İçsel ve dışsal çevrede yer alan unsurlarca neyin iyi ya da neyin kötü olduğunun kabul görmesi, bir etik yasa oluşurmakta ve günümüz işletme yönetimlerine sosyal denetim boyutu ile ilgili olarak yol göstermektedir (<http://www.istanbul.edu.tr>).

Sosyal muhasebe; bir işletmenin performansının toplum üzerindeki etkisinin gözlemlenmesinde kullanılabilir tüm bilginin kayıtlara alınmasını gerektiren ve nihayetinde sosyal denetim raporunun oluşturulmasını amaçlayan finansal muhasebe ilkelerine dayalı muhasebe sürecidir (<http://www.raise-networks.org.uk>). Sosyal muhasebe işletmenin içsel ve dışsal çıkar sahiplerine yönelik olarak sürekli bir gözlemleme, değerlendirme ve sorumluluk çatısı oluşturmak amacındadır. Sosyal muhasebe süreci işletmenin sosyal, çevresel ve ekonomik amaçlarına yönelik performansını değerlendirme ve sahip olduğu değerleri ile uyumlu bir şekilde çalışmasına yardımcı olmaktadır (<http://www.proveandimprove.org>).

Sosyal hesaplar; sosyal muhasebe tarafından toplanan bilgilerin analiz edilmesi, yorumlanması ve sunumuna olanak sağlamaktadır. Sosyal hesaplar bağımsız ve tarafsız denetimden geçirilmektedir. Denetlenmiş sosyal hesaplar işletmenin ne yaptığını değeril aynı zamanda gelişimi nasıl planladığını da ortaya koymaktadır. Dolayısıyla sosyal hesaplar tüm çıkar sahiplerinin, oluşan katma değerli anlamalarını sağlayarak işletme başarısını ortaya koymaktadır (<http://www.raise-networks.org.uk>).

2.2. Sosyal Denetimin Gelişimi

Denetim kelimesi Latince kökenli olup duymak ve işitmek anlamındadır. Antik çağda krallar gerçekleştirdikleri işler sonucunda bilgi almak amacıyla denetçileri kullanmaktaydılar. Bu denetçiler kamu alanların da vatandaşların çeşitli konularda fikirlerini, çalışanların tavırlarını beğenip beğenmediklerini, vergi oranlarına karşı tepkilerini ve yerel ofislerin düşüncelerini tespit etmekteydiler (<http://www.unpan.org>). Denetim, uygulama olarak eski dönemlere dayanmasına karşın, günümüz anlamındaki gelişimini Sanayi Devriminden sonra tamamlamıştır. Toplumunu oluşturan kişi veya kurumlar işletmelerle farklı nedenlerle yakından ilgilenmektedirler. İşletme çıkar sahipleri olarak nitelendirilen çeşitli çıkar grupları kendi menfaatleri doğrultusunda işletme ile ilgili olarak çeşitli kararlar almak durumundadırlar. Bu nedenlerle işletmelerle ilgili güvenilir bilgi sağlanması denetimin konusunu oluşturmaktadır (Bozkurt, 2000:17,19). Güvenilir bilginin yanında işletmelerin gerçek performanslarını sosyal, çevresel ve ekonomik çerçevede ortaya koymayı amaçlayan sosyal denetim bugünün iş yaşamında işletme çıkar sahiplerince dikkate alınan bir değerlendirme aracı olarak ön plana çıkmaktadır.

Sosyal denetim ve sosyal muhasebe kavramları bugünün iş dünyası için yeni kavramlardır. Sosyal denetim kavramı ilk olarak 1950'li yıllarda Howard R. Boven tarafından ortaya atılmış (<http://www.istanbul.edu.tr>) ve sosyal performansa ilişkin yönelimler 1960'lı yılların sonlarına doğru hızlanmıştır. 1970'li yıllarda kurumun sosyal denetimine ve bu denetimler sonucu elde edilen bulguların kamuya raporlanmasına yönelik dikkate değer bir ilgi ve yönelim başlamış (Marx, 1993:38), sosyal performansın muhasebeciler tarafından ölçümü literatürün önemli konusunu oluşturmuştur (<http://www.les.man.ac.uk>). 1970'li yılların başında işletmelerde sosyal denetimler firmanın işbirliği olmaksızın müşteri dernekleri, sosyal denetim şirketleri ve kamu çıkarları için hareket eden kuruluşlar tarafından dışarıdan yapılmıştır.

Charles Medawar sosyal denetimin öncüsü olup 1972 yılında sosyal denetimi sağlık politikasının da ilaç güvenliğinin etkisini ortaya koymak amacıyla şirketlerin ve devletin profesyonel sorumluluk alanlarına yönelik sosyal denetim uygulamıştır. Medwar'a göre sosyal denetim kavramı karar vericilerin uygulama gücünün sonucu tüm olasılıkları dikkate alarak davranmaları ve sorumluluk almaları ile demokrasi ilkesinin mevcut olduğu bir ortamda başlamaktadır (<http://www.unpan.org>). Sosyal denetime yönelik olarak ilk sosyal rapor

açıklaması İsviçre’de 1978 yılında Migros Marketler Zinciri tarafından gerçekleştirilmiştir (<http://www.exsores.net>).

1980’li yılların sonlarına doğru sosyal denetime yönelik fikir anlamında bir çoğalma meydana gelmiş ve işletmeler sosyal denetimi, hem içsel bir yönetim aracı olarak hem de sosyal bir organizasyon olarak kendilerini teşvik edici bir araç anlamında kullanmaya başlamışlardır. Bunun temel nedeni işletmecilik eğitimi veren kurumların endüstriye sosyal sorumluluk bakış açısı ile bakmak gerekliliğine inanmalarındır. Londra’da 1984 yılında Yeni Ekonomi Kurumu (New Economic Foundation-NEF) sosyal denetim ile ilgili olarak çalışmaya başlamıştır ve 1990’lı yılların başlarında Sosyal Denetim Araçlarına (Social Audit Toolkit) yönelik alternatif bir model geliştirmiştir. Yeni Ekonomi Kurumu (NEF) 1990’lı yılların başlarında sosyal denetimle ilgili birçok sayıda broşür ve kitapçık yayınlamıştır. 1996 yılında ise Yeni Ekonomi Kurumu, Sosyal ve Etiksel Sorumluluk Enstitüsünü kurmuştur. Bu enstitü sosyal denetimin uygulanmasına yönelik olarak birçok taslak standart metinleri yayınlamıştır. Shell, BP, BT, Amaco ve Barclays Bank gibi büyük şirketler bu standartları kullanarak sosyal raporlarını halka bugün yayınlamaya devam etmektedirler (<http://www.exsores.net>).

Sosyal denetim, işletmelerin topluma sağladıkları fayda ve kattığı değerler ile gerçekleştirdikleri faaliyetler sonucu toplumdan götördüklerinin veya topluma yönelik maliyetlerinin işletmelerin piyasa ve finansal performansına etkisini ortaya koyan bir raporlama aracı olarak gelişmiştir. 1997 yılında Sosyal İşletme Birlikleri (Social Business Association) ilk olarak İrlanda, İspanya, Finlandiya, İsveç, Danimarka ve İngiltere’nin içersinde yer aldığı Avrupa Sosyal Denetim Programı’nı geliştirmişlerdir (<http://www.unpan.org>). Daha sonra Kuzey İrlanda’da Sosyal Ekonomi İlerleme Temsilciliği (NICDA) 1998 yılında sosyal denetim konusunda üç programdan oluşan hızlandırılmış eğitim kursları düzenlemeye başlamıştır (<http://www.exsores.net>).

Sosyal denetim uygulamalarına yönelik ilgili özellikle gelişmiş ülkelerde artmaktadır. Bugün Fransa sosyal hesaplara dayalı bir kanunu yürürlüğe koymuştur. Avusturya’da ise şirketler sosyal sorumluluk bilgisini çevre, enerji, insan kaynakları, üretim ve toplumsal çerçevede açıklamaktadır Sosyal raporlamanın önemi Almanya, Hollanda, İsveç, İspanya ve Japonya’da artmaktadır. Çoğu Alman şirketi gönüllü olarak çevresel esaslara dayalı sosyal raporlar yayımlamaktadır (Batra, 1996:37). Dünyada ve özellikle gelişmiş ülkelerde yaygın bir şekilde uygulama alanı bulan sosyal denetim ve raporlaması Türkiye’de henüz

benimsenmiş ve yaygınlaşmış değildir. Bu durumun temel nedeni konuya ilişkin herhangi bir yasal dzenlemenin mevcut olmayışı ve konunun hassasiyetinin işletmelerce idrak edilemeyişidir.

3. Sosyal Denetim Kavramı ve İlkeleri

Bir işletmenin ekonomik çıkarları ile sosyal ve çevresel konuları dengelemesi sürdürebilirlik olarak nitelenmektedir. Sosyal denetimde, çevresel ve etik denetimle beraber sürdürebilirlik denetiminin bir parçası (zbirecikli, 2006:63) olup sosyal sorumluluk alanında işletmenin performansını sistematik bir biçimde değerleme ve raporlama sürecidir (Miner, 1985:453). Bir başka ifadeyle sosyal denetim; işletmenin sosyal duyarlılığının lmlenmesidir. Performans lm aracı olarak sosyal denetim işletmenin uygulama veya çalışma başarisını ortaya koymaktadır. Sosyal denetim sorgulayıcı bir yaklaşımla işletmenin sosyal politikasını etik, iş gücü, evre, insan hakları, toplum ve uyum unsurları çerçevesinde değerlendirmektedir. Sosyal denetimler her bir sosyal denetim yılı sonunda sosyal hesapların gözden geçirilmesi ve doğrulanması Şeklinde gerçekleştirilmektedir.

Sosyal denetime yönelik yapılan bazı tanımlamalar aşağıda yer aldığı gibidir.

Gerald Vinten sosyal denetime işlevsel bir tanımlama getirmiştir. Ona göre sosyal denetim, işletmenin faaliyetlerinden etkilenen ve faaliyetlerini etkileyen kişi veya gruplara karşı geniş bir dikkat ve sosyal sorumluluk kapsamında işletme tarafından planlanan hedeflerin başarılıp başarılımadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır (Samuel, 1994:30).

Turnbull'a göre sosyal denetim bir işletmenin performansını bulunduğu taahhütlerle birlikte sosyal, toplumsal ve çevresel amaçlar çerçevesinde lme ve rapor etme sürecidir (<http://www.les.man.ac.uk>).

Bir diğer tanımlamaya göre sosyal denetim sosyal etkinin ölçümünün önemli unsurunu ortaya koymaktadır. Buna göre sosyal denetim geleneksel finansal raporlar kapsamında yer almayan toplum nezdinde işletmenin etkisinin belirlenmesi, ölçülmesi, değerlendirilmesi, raporlanması ve gözlemlenmesi ve bu suretle işletmenin sosyal etki alanındaki performansının lmlenmesidir. Dolayısıyla sosyal denetim sosyal hareketlerin ölçüm ve raporlanmasını içermektedir (Samuel, 1994:31).

Sosyal denetimin uygulanabilmesinin ön şartları; katılımcı bir demokrasi anlayışının var olduğuna inanan bir yönetim anlayışı, aktif ve yetkilendirilmiş bir sivil toplum, kamunun sivil topluma karşı sosyal sorumluluğu ve uygun politik ortamdır (<http://www.unpan.org>). Sosyal denetim bir işletmenin aşağıda yer alan unsurlarını belirlemeye çalışmaktadır. Bunlar (The Challenge for The Internal Auditor, 2003:5);

- Çalışanlar ve çıkar sahipleri işletmeyi nasıl algılamaktadırlar,
- İşletme amaçlarının ne kadarını gerçekleştirebilmektedir,
- İşletme açıkladığı değerler bildirgesi ile ne kadar uyumlu bir şekilde çalışabilmektedir,
- Çıkar sahipleri üzerindeki etkinin değerlendirilmesi,
- İşletme yönetimince benimsenen değerlerin ne kadar iyi bir şekilde uygulamaya geçirildiğinin tespiti,
- Potansiyel problemlerin belirlenerek problemler oluşmadan önce stratejik planlama sürecinin geliştirilmesi,
- Hizmet verilen ve bağımlı olunan gruplara karşı sorumluluğun artırılması,

Sosyal denetimin temel metodolojisini oluşturan ve sosyal denetime rehber olan bir takım ilkeler vardır. Bu ilkeleri aşağıda yer aldığı gibi açıklayabiliriz;

• **Çok Yönlülük:** Bu ilkeye göre sosyal denetim aracılığı ile işletmenin faaliyetlerinden etkilenen tüm çıkar sahiplerinin bakış açıları ortaya konmaya çalışılmaktadır.

• **Kapsamlılık:** Bu ilkeye göre sosyal denetim aracılığı ile işletmenin tüm çalışma yapısını ve performansını rapor etmek amaçlanmaktadır. Denetim çok yönlü bakış açısına bağlıdır. Sadece ilgili kişilerin değil tüm çıkar sahiplerinin bakış açısını yansıtmalıdır. Bunun anlamı denetimin kesinlikle seçici olamayacağıdır. Seçici bir denetim işletmenin performans durumu hakkında doğru ve gerçek bilgiyi sağlamayacağından dolayı bu tür bir yaklaşımdan kaçınılmalıdır.

• **Süreklilik:** Bu ilkeye göre sosyal denetim aracılığı ile sosyal hesap verebilirliği yerleştirmek ve işletmenin bir kültürü olarak devamlılığı sağlamak amaçlanmaktadır. Çıkar sahipleri zaman içerisinde değişmekte veya beklentileri farklılaşmaktadır. Dolayısıyla konuları zaman içerisinde değişmektedir. Sosyal denetim sürekli bir çerçevede ve

genellikle yıllık olarak planlanmış bir zaman dilimi içersinde gerçekleştirilmelidir.

• **Karşılaştırılabilirlik:** Bu ilkeye göre sosyal denetim aracılığı ile işletmenin performansının yıllar itibariyle, belirlenmiş normlarla veya benzer işletmelerle kıyaslanarak ortaya konulması bu çerçevede karşılaştırmaların benzer iş yapan organizasyonlarla benzer raporlama formatlarında sunulması amaçlanmaktadır.

• **Doğrulamak:** Bu ilkeye göre sosyal denetim aracılığı ile sosyal hesapların denetimi yetkin kişi veya kişiler tarafından işletmede herhangi bir çıkar sağlama amacıyla yapılmadığının teyidi amaçlanmaktadır. Yasalara uygunluğun ve sorumluluğun glendirilmesi raporların doğru ve dürüst bir Şekilde açıklanmasının sağlanması açısından sosyal hesaplar bir kişi tarafından doğrulanmalıdır.

• **Açıklama Yapmak:** Bu ilkeye göre sosyal denetim aracılığı ile denetlenmiş hesapların çıkar sahiplerine ve geniş kapsamda topluma Őeffaflık ve hesap verebilirlik anlayışıyla açıklanması amaçlanmaktadır. Bulguların kamuya açıklanması anlamlı bir diyalog çerçevesinde gerçekleştirilmelidir. ıkar sahipleri ile olan ilişkiler ve genel kamu ile olan iletişim formaliteler çerçevesinde olmamalıdır. Bu, denetim raporunun kamuya açıklanması ile başarılabilir. Rapor finansal detayların ötesinde iletişimsel bir olanak sağlamaktadır. Burada amaç organizasyonun değerler, amaçlar ve performans ile ilgisini ortaya koymaktır. Çoğu işletmenin çıkar sahipleri ile olan temel iletişim kanalı yıllık raporlardır. Raporlar açık bir Şekilde yazılmalı ve uzman olmayan bir kişinin dahi anlayabileceği kadar basit ve yalın olmalıdır. Raporlarda mümkün merteye teknik dil kullanımından kaçınılmalıdır.

Yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere sosyal denetim ilkeleri kalite arayışına yönelik bir girişimin çatısını oluşturmaktadır. Ayrıca sosyal denetim kavramı dinamik bir kavram olup toplumda sosyal değerlere, ahlaki ykmllklere ve toplumun çıkarlarına göre sosyal denetim bilgi açıklamaları değişebilmektedir (Batra, 1995:45).

4. Sosyal Denetim Sürecinde ıkar Sahipleri ve Sosyal Göstergeler

ıkar sahipleri sosyal denetim kavramının merkezinde yer almaktadır. Stanford Araştırma Enstitüsü (Stanford Researc Institute) tarafından 1963 yılında ilk defa kullanılan çıkar sahipleri (stakeholder)

terimi işletmenin faaliyetleri ile ilgili ekonomik olarak ilgili olsun olmasın tüm tarafları ifade etmektedir. Bir başka ifadeyle çıkar sahipleri işletmenin faaliyetlerini etkileyen ve bu faaliyetlerden etkilen kişi veya gruplardır. Sosyal denetim işletmenin sosyal performansını tüm çıkar sahipleri açısından ölçüp değerlendirmekte ve ortak raporlama teknikleri ile ortaya koymayı amaçlamaktadır (<http://www.unpan.org>)

İfade edildiği üzere çıkar sahipleri, işletmenin faaliyetlerinden etkilenen ve işletmenin faaliyetlerini etkileyen kişi veya grupları ifade etmektedir. Bu tanımlama gerçekte son derece geniş bir kitleyi ifade etmektedir. Bundan dolayı her bir işletmenin çıkar sahiplerini belirlemesi sorun teşkil edebilmektedir. Genel olarak çıkar sahibi olarak çalışanlar, yerel toplum, personel, hissedarlar ve tedarikçiler sayılabilir. Bununla birlikte gerçek liste her bir işletme için farklılık arz etmektedir. Örneğin, İngiltere’de bir piyango şirketi olan Camelot’a göre çıkar sahipleri aşağıdaki gibidir (Henriques, 2000:62)

- Kamu; birçok kişi piyango bileti alır veya satar.
- Perakendeciler; yasal izin dahilinde piyango büfeleri kurarlar.
- Çalışanlar; Camelot firması çalışanlarıdır.
- Yerel toplum; Camelot’un faaliyet alanına yakın yerlerde yaşayan insanlardır.
- Hissedarlar; Camelot’un hisselerine sahip kişilerdir.
- Baskı grupları; Camelot’un yasadışı faaliyetlerden nasıl etkilendiği ile ilgilenirler.
- Çevre.

Sosyal denetim bugün daha da sistematik bir süreçte işletmenin performansını çıkar sahipleri ile çok yönlü diyaloglarla beraber dışsal doğrulama ve açıklamalarla birlikte değerlendirmektedir (<http://www.les.man.ac.uk>). Ancak işletmenin amaçlarına ulaşmadaki etkinliğinin belirlenmesinde sosyal denetim süreci bir takım belirteçler (göstergeler) geliştirmektedir. Belirteçler ne söylendiğini, ne yapıldığını ve ne kadar etkin yapıldığını ifade etmektedir. Bir başka ifadeyle belirteçler performansın ölçümünü sağlamaktadırlar. Belirteçlerin seçimi işletme performansın nelere bağlı olduğuna ve nelerin ortaya konulmak istendiğine göre belirlenmektedir. Bu unsurlar genel olarak aşağıda yer aldığı gibi gruplandırılabilir (<http://www.raise-networks.org.uk>);

- Temel değerler, amaçlar ve yüklenilen misyon,
- Çıkar sahipleri ile olan diyaloglar (özellikle direkt çıkar sağlayanlar)

- Sosyal normlar ve organizasyondan beklenenler
Performans belirleyicilere niteliksel ve niceliksel açılardan ihtiyaç duyulmaktadır.

Niceliksel göstergeler zaman içerisinde oluşan değişikliklerin karşılaştırılmasında kullanılabilir. Sosyal denetim her şeyin finansal terimlerle ifadesini gerekli kılmamaktadır. Yani nitel verilerde uygun şekilde raporlanabilmektedir.

Çıkar sahiplerinin görüşlerin elde edilmesinde birçok yöntem mevcuttur. Amaçlanan bilgiyi en açık şekilde ortaya koyan araştırma yöntemi seçilerek bilgiler; birebir görüşme, posta veya e-mail yolu ile toplanabilir. Aşağıda bir organizasyonun çalışanlarına yönelik pilot sosyal denetim araştırması örneği verilmiştir. Araştırmada yer alan ifadeler organizasyonun iyi bir işveren olarak amaçlarını başarıp başaramadığı ve personelin organizasyonun misyonunu yerine getirip getiremediği konusunda görüşlerini elde etmeyi amaçlamaktadır (<http://www.raise-networks.org.uk>). Likert 5’li ölçeğine göre ölçeklendirilmiş yöntemde; “5: Kesinlikle aynı fikirdeyim, 4: Aynı fikirdeyim, 3: Karasızım, 2: Aynı fikirde değilim, 1: Kesinlikle aynı fikirde değilim” ifade etmektedir.

Tablo 1. Çıkar Sahiplerinin Görüşlerinin Elde Edilmesinde Örnek Bir Yöntem

İfade	Cevap				
	5	4	3	2	1
...Organizasyonun da çalışmaktan gurur duyuyorum					
Emeklerimin karşılığında takdir görmekteyim					
Tüm çalışanlar iyi bir şekilde eğitilmektedirler					
Fikirlerim dinlenmektedir					
Bir çalışan olarak değerli olduğumu hissetmekteyim					
İş yüküm makul seviyededir.					
İşim için yeterli eğitimi almaktayım					
Beni etkileyen hususlarda fikrim sorulmaktadır					
Kararlar etkin bir şekilde bildirilmektedir					
Organizasyonun değerleri ve amaçlarını açık bulmaktayım					
....Organizasyonu toplumsal veya gönüllü organizasyonların üyelerinin menfaat politikalarını uygulamasına olanak tanıyarak misyonunu gerçekleştirmektedir.					

Kaynak: JOHNSTONE, Catherine “Social Audit Toolkit” p.42, <http://www.raise-networks.org.uk>, 17.12.2006

5. Sosyal Denetim Süreci

Sosyal denetim bir işletmenin faaliyetlerini, tutum ve davranışlarını her türlü eylemleri ve kararları ile çalışanlarının ve işletme ile yakın ilişkisi olan kişi ve kuruluşların davranışlarının toplum üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır (Özbirecikli, 2006:73). Sosyal denetim sürecini aşağıda yer alan uygulama adımları çerçevesinde açıklayabiliriz(<http://www.coopscanada.coop>).

- Organizasyonel sorumluluğun gerçekleştirilmesi,
- Sosyal denetim komitesinin oluşturulması,
- Sosyal amaçların gözden geçirilmesi ve belirlenmesi,
- Denetim alanının belirlenmesi,
- Belirteçlerin (göstergelerin) geliştirilmesi,
- Sosyal muhasebe sisteminin oluşturulması,
- Verilerin toplanması ve analiz edilmesi,
- Verilerin denetlenmesi,
- Raporun yayınlanması, açıklaması ve tanıtımının yapılması,
- Bulguların planlama sürecine dahil edilmesi.

5.1 Organizasyonel Sorumluluğun Gerçekleştirilmesi

İçsel çıkar sahipleri (yönetim kurulu, yönetim ve personel) sosyal denetim süreci başlamadan önce sosyal denetimin amacını ve önemini anlamalı ve benimsemelidir. İşletme de sosyal denetim neticesinde oluşacak performans raporu potansiyel heyecan ve korku oluşturabilmektedir. Ancak sosyal denetim anlamı ve önemi ortaya koyan içsel çalışmalar ve tanıtım sunumları hazırlanmalıdır. İşletme alışanları sosyal denetimle beraber sosyal ve etiksel performansın sorumlu bir parçası olduklarını anlamalı ve kendileri için bir gurur kaynağı olduğunu kavramalıdır. Sosyal denetim kavramını işletme yönetiminde söz sahibi temel taraflarca anlaşılıp desteklendiğinde organizasyonel sorumluluk ve güven yerleşecektir. Bu aşamada gerçekleştirilecek işlemleri aşağıdaki gibi özetleyebiliriz (<http://www.unpan.org>);

- Sosyal denetimin temel prensipleri anlaşılmalı,
- Bölüm veya programın temel değerleri belirlenmeli,
- Sosyal amaçlar belirlenmeli,
- Amaçlar ile faaliyetler karşılaştırılmalı,

- Sosyal denetimin gerçekleştirilmesinde sorumlu birim belirlenmeli,
- Sosyal denetim bütçesi hazırlanmalı,

5.2 Sosyal Denetim Komitesinin Oluşturulması

Sosyal denetimin geliştirilmesi ve yönetilmesi amacıyla yönetim kurulu bir komite atamalıdır. Atanan komite öncelikli olarak yönetim kuruluna raporlamada bulunmalıdır. Bazı yönetim kurulları oluşturulan ilk sosyal denetim komitesinin sadece yöneticilerden oluşmasını tercih etmektedir. Ancak sosyal denetim sürecinin tüm çıkar sahipleri ile ilgili olmasından dolayı en iyi komite yapısı yöneticilerin, müdürlerin, çalışanların ve üye temsilcilerinin oluşturduğu komite yapısıdır.

5.3 Sosyal Amaçların Gözden Geçirilmesi ve Belirlenmesi

Amaçların ve değerleme kriterlerinin belirlenmesi daha Şeffaf bir süreci ifade edecektir. Yeni proje ve politikaların geliştirilmesi, işletme misyon ve vizyonun yeniden değerlendirilmesi süreçlerinde amaçların anlamlı ve ölçülebilir bir performans aracı olan sosyal denetimle ortaya konulması önem arz etmektedir. Oluşturulan sosyal denetim komitesinin öncelikli çalışması sosyal amaçları belirlemek amacıyla gözlem yapmasıdır. Gözlemler neticesinde;

- İlgili politika ve programlar açıkça belirtilmeli ve kolaylıkla ölçülebilir sosyal amaçlardan oluşmalı,
- Özel değerlemelerde göz önüne alınacak hususlar, amaçlar ve etik konusunda yüksek düzeyli açıklamalar olmalı,
- Etik performans ile ilgili endüstriyel ve profesyonel standartlar belirlenmeli,
- Etik ve sosyal sorumluluk ile ilgili olarak kamu beklentilerinin değişimi elde edilebilmelidir.

Sosyal performansın belirlenmesine yönelik çalışmalarda çıkar sahiplerinin beklentilerine danışılmalıdır. Sosyal denetime başlanmadan önce çıkar sahiplerinin fikirlerine başvurma; işletmenin sahip olduğu mali kaynak imkanı ile birlikte konuya işletme yönetimince gösterilen hassasiyete bağlıdır. Değerlendirme sürecin sonunda sosyal denetim komitesi sosyal amaçlar olarak nelerin görüldüğü ve diğer sosyal performans alanlarının kapsama alınması gerekip gerekmediği konusunda bir rapor oluşturmalıdır.

5.4 Denetim Alanının Belirlenmesi

Sosyal amaçların ve performans ölçüm alanlarının bir listesi elde edildikten sonra sosyal denetim komitesi sosyal denetimin kapsamının nasıl oluşacağı konusunda (hangi alanlar ve ne kadar zaman ayrılacağı gibi.) gerçekçi bir değerlendirme yapmalıdır. Bu aşamada gerçekleştirilecek işlemleri aşağıdaki gibi özetleyebiliriz;

- Sosyal amaçlara dayalı sosyal denetimle ilgili karışık konuların belirlenmesi,
- Sosyal denetim için amaçlar, temel konular ve faaliyetleri içeren bildirim hazırlanması,
- Danışma noktasında yer alacak temel çıkar sahiplerinin tespitinin yapılması.

5.5 Belirteçlerin (Göstergelerin) Geliştirilmesi

Ayrılacak zaman ve denetim alanı belirlendikten sonra sosyal denetim komitesi özel belirteçleri (göstergeler) veya performans ölçüm araçlarını tespit etmeye çalışır. Bazı durumlarda uygun belirteç (gösterge) kolaylıkla belirlenir (geri dönüşüm program raporları veya toplam bağış raporları gibi) ve veriler toplanır. Ancak bazı durumlarda sosyal denetim komitesi hangi göstergelerin daha çok ilgili olduğu konusunda tartışma ve araştırma ihtiyacı içersinde olabilir. Bu sürecin sonunda komite yönetim kuruluna yazılı bir rapor sunarak sosyal denetimin ana hatlarını (ayrılan zaman, düşünülen denetim alanları, kullanılacak belirteçler) ortaya koyar. Hazırlanan bu rapor planlama sürecinin sonucunu ifade etmektedir.

5.6 Sosyal Muhasebe Sisteminin Oluşturulması

İleri düzeyde planlama ve veri toplama önemli hususlardır. Bazı tür veriler geriye dönük bir yıllık veriler şeklinde değil de aylık veya çeyrek dönemli veriler şeklinde toplanmaktadır. Sosyal denetim sürecinde verilerin zamanlı ve yıl boyunca düzenli bir şekilde toplanması ve muhasebe kayıtlarının tutulması ile görevli bir personel yetkilendirilmelidir. Bu aşamada gerçekleştirilecek işlemleri aşağıdaki gibi özetleyebiliriz (<http://www.unpan.org>);

- Sosyal muhasebe için performans göstergeleri belirlenmeli,
- Hangi kayıtların kullanılabileceğini belirlenmeli,
- Hangi ilave verilerin kimden ve nasıl toplanacağı belirlenmeli,

- Ne zaman çıkar sahiplerine danışılacağı ve ne için danışılacağı belirlenmeli,
- Sosyal denetim planı ve zaman izelgesi hazırlanmalı,
- Sosyal muhasebe faaliyetlerinin gözlemlenmesinde bir plan hazırlanmalı.

5.7 Verilerin Toplanması ve Analiz Edilmesi

Eğer belirteçler (göstergeler) doğru bir Şekilde tespit edilmiş ve uygun sosyal muhasebe sistemi Őeilmiř ise verilerin toplanması son derece kolay olacaktır. Veriler toplanıp analiz edildikten sonra bilgilerin sunumu amacıyla bir rapor hazırlanır.

5.8 Verilerin Denetlenmesi

Sosyal denetçi belgeleri veya diğer materyalleri kamuya sunum amacıyla incelemeli ve zetlemelidir. Denetçi raporda yer alan verileri inceler, test eder ve doğrulayarak görülmüştür ibaresiyle imzalar. Bu aşamada gerçekleştirilecek işlemleri aşağıdaki gibi özetleyebiliriz;

- Sosyal hesaplar sosyal denetçi için hazırlanır,
- Sosyal denetçi kullanılan verilerin doğruluğunu teyit eder ve sosyal muhasebe ve raporlamanın kalitesini değerlendirir,
- Sosyal hesaplar, sosyal denetçinin tavsiyeleri çerçevesinde gözden geçirilir,
- Sosyal denetçi uygulanan programla ilgili bilgileri ve faydaları çıkar sahiplerinden toplanan bilgilerle değerlendirir.

5.9 Raporun Yayınlanması, Açıklanması ve Tanıtımının Yapılması

Sosyal denetim raporu hem içsel ve hem de dışsal amaçlara hizmet etmektedir. İçsel olarak rapor işletme yönetimince stratejik ve operasyonel planlamada kullanılmaktadır. Dışsal olarak rapor, temel çıkar sahiplerine, sosyal performans bilgisinin iletimini sağlamaktadır. Sosyal denetim raporu, bağımsız denetçi raporu ile birlikte tüm çıkar sahiplerinin kolaylıkla ulaşabileceği bir Şekilde yayımlanmalıdır (<http://www.ncoss.org.au>). Bununla birlikte, birçok sayıda rapor formatı vardır. Her bir iş dalı ve organizasyon ayrı bir rapor, kitapçık veya broşür yayımlamaktadır. Yayınlanan raporlar üyelerce son derece kolay ulaşılabilir olmalı ve bilgi teknolojilerini yaşadığımız bu çağda raporlar medyaya, sivil toplum kuruluşlarına, tedarikçilere, iş birliklerine ve

bunun gibi belirli birimlere e-mail yolu ile gönderilerek en hızlı şekilde ulaştırılmalıdır. Bu aşamada gerçekleştirilecek işlemleri aşağıdaki gibi özetleyebiliriz;

- Sosyal denetim raporunun çıkar sahipleri dahil karar vericilere dağıtımının yapılması,
- Raporun sivil toplum örgütlerine iletilmesi,
- Sosyal muhasebenin yeni döngüsünün başlaması,

5.10 Bulguların Planlama Sürecine Dahil Edilmesi

Sosyal denetim raporu yönetim kurulu ve yönetim için planlamaya yönelik son derece değerli bir bilgi kaynağıdır. İşletmede maksimum değerin elde edilebilmesi için yönetim kurulu ve yönetim komitesi her bir sosyal denetim raporunu incelemeli ve politika, program ve kaynak tahsisi ile ilgili spesifik önerilerde bulunmalıdır.

6. Sosyal Denetimin Geleneksel Denetim İle Karşılaştırılması

Sosyal denetim klasik denetim anlayışından daha kapsamlı bir denetim türüdür. Genel olarak sosyal denetim bir işletmenin faaliyetleri sonucu oluşan sosyal performansını değerlendirir ve gelişimini amaçlar. Bu aşamada işletmeler tüm çıkar sahiplerini sosyal denetim sürecine dahil etmeye çalışarak kendi amaçları doğrultusunda sosyal denetimi gerçekleştirmeye çalışırlar (<http://www.les.man.ac.uk>).

Geleneksel denetim; belli bir iktisadi birim veya döneme ait sayısal bilgilerin, önceden tespit edilmiş ölçülere uygunluk derecesini belirleme ve bu konuda bir rapor yazmak amacıyla bağımsız bir uzman kişi tarafından yürütölen denetim kanıtı toplama ve toplanan kanıtları değerleme çalışmasıdır (Türedi, 2001:6). Geleneksel denetim ile incelenen kar zarar hesapları işletmenin içersinde bulunduğu gerçek durumun, işletme performansının ancak bir kısmı ifade edilmektedir. Performansın geri kalan tamamlayıcı kısmını ise sosyal denetim ortaya koymaktadır.

Sosyal denetim niteliği itibariyle teknik yönü ağır basan bir denetim türüdür. Ayrıca geleneksel denetimin aksine katı standartlar ve yasalar denetimde rol oynamamaktadır. Bunun nedeni ise sosyal denetim ile ilgili olarak yayınlanmış herhangi bir genel kabul görmüş standart olmadığı gibi yasal düzenlemelerinde oldukça sınırlı kalmasıdır. Bununla birlikte sosyal denetim hem iç ve hem dış denetçiler tarafından yürütölen

ve sonuca göre önemli yönetim değişikliklerine yol açabilen ayrı bir niteliğe sahiptir. Sosyal denetimde sadece yasalara uyulup uyulmadığı değil aynı zamanda işletmenin sosyal politikasına uyulup uyulmadığı ve söz konusu politikaların takip edilmesinde kullanılan sistemin yeterliliği de denetlenmekte ve bu çerçevede raporlanmaktadır.

Freer Spreckley'e göre sosyal denetim; sistematik ve amaçsal muhasebe prosedürü olup işletmenin finansal denetiminin kapsamına dahil olmayan içsel ve dışsal faktörlerin ölçümlemesini sağlamaktadır (<http://www.raise-networks.org.uk>). Finansal denetim finansal bilgilerin doğruluğunu amaçlamaktadır. Benzer bir şekilde operasyonel denetim ise politika, plan, prosedür, kanun ve düzenlemelerin amaçlar doğrultusunda uyumunu inceleyerek kaynakların etkin kullanılıp kullanılmadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Buna karşın sosyal denetim, departman veya bir programın esas alınan temel değerlerle birlikte toplumsal değerler ve iyi yönetim ilkeleri doğrultusunda diğer sosyal gruplar arasında faydaların dağıtımını incelemektedir. Sosyal denetim performans ölçümüne diğer bir temel boyut eklemektedir. Bu da çıkar sahiplerine karşı sosyal değerli faydalı ilişkilerle ve sorumlu ve şeffaf bir yönetim anlayışı ile temel performans değerleri oluşturmaktadır. Sosyal bir değer oluşturmak sosyal denetimin bir katkısıdır. Bu suretle sosyal denetim devlet ile sivil toplum arasında güven tesis ederek devletin meşruiyetini güçlendirmektedir (<http://www.unpan.org>).

Muhasebe ve raporlama açısından sosyal denetim süreci geleneksel denetim sürecine denetimde doğrulamanın sağlanması bakımından benzemektedir. Sosyal denetim geleneksel denetim tarafından doldurulamayan boşluğu doldurarak performansın değerlendirilmesini ve işletme ile çıkar sahipleri arasındaki ilişkinin açıklanmasına yardımcı olmaktadır (<http://www.raise-networks.org.uk>). Bununla birlikte yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere sosyal denetim klasik denetim anlayışının amaç, metodoloji ve odak noktası bakımından farklılık arz etmektedir

7. Sosyal Denetimin İşletmeler İçin Anlamı, Önemi ve Faydaları

Sosyal denetimin amacı; işletmeyi daha sorumlu ve şeffaf hale getirerek çıkar sahiplerinin çıkarları doğrultusunda tekrar organize etmek ve yönlendirmektir (Daeson, 1998: 1458). Yaşanan şirket skandalları ile beraber çok sayıda işletme performansını sistematik olarak değerlendirme ihtiyacı duymaktadır. Sürdürülebilir başarı ancak şirketlerin tüm

ilişkilerini tanımlayıp başarıyı ölçümlemesi ve yarının şirketi olarak ilişkilerini tüm çıkar sahiplerine açıklaması ile mümkündür (<http://www.les.man.ac.uk>). Sosyal denetiminin öneminin farkına varan ve bu denetimi gerçekleştiren Shell, BP ve General Motors şirketleri örnek olarak verebileceğimiz çokuluslu şişletmelerden bazılarıdır (Henriques, 2000:62).

Sosyal denetim ve raporlamanın gerçekleştirilmesinin temel amacı; sahip olunan değerler ve yükümlülüklerle beraber performansın sürekli artırılmasında devamlılığın sağlanma çabalarıdır. Sosyal denetimler organizasyon tarafından istenir ve oluşturulur Organizasyonun sosyal denetiminin doğruluğu dışardan sosyal denetçiler ile teyit edilir. Sosyal denetim faaliyetleri aralıklarla gerçekleştirilen bir süreci gerektirmekte olup organizasyon içersinde sorumluluk üstlenen anahtar bir kişi tarafından gerçekleştirilir (<http://www.caledonia.org.uk>) Sosyal denetimin hizmet ettiği temel amaçlar ve değerler aşağıdaki gibi sıralanabilir(<http://www.istanbul.edu.tr>), (<http://www.ceaaacve.ca>) ve (<http://www.unpan.org>);

- İşletmenin sosyal performansını ve etik etkilerini gözlemleme,
- Sosyal performansı iyileştirmek için örgütsel öğrenmeyi kolaylaştırma,
- Sosyal sorumluluk kaygısı taşıyan bir yaklaşım ile yönetim stratejisini şekillendirme,
- Çıkar sahipleri ile olan ilişkileri güçlendirilme,
- Diğer finansal kurumlarla farklılık oluşturarak ün ve şöhreti artırma,
- Kalifiye personelin devamlılığının sağlanması ve işletmeye çekilmesi,
- Organizasyonun üyeleri ve genel toplumu örgütsel faaliyetlerin etkileri ve kamu çıkarlarına yönelik işletme uygulamalarıyla ilgili sınırlamalar hakkında bilgilendirme,
- Sosyal sorunların çözümü konusunda işletmenin yaptığı katkılar ve gösterdiği çabalar hakkında ilgili çıkar gruplarını ve kamuoyunu bilgilendirme,
- İç denetim sistemini geliştirme,
- Operasyonel etkinliği artırma,
- Yönetimin etkinliğini artırma.

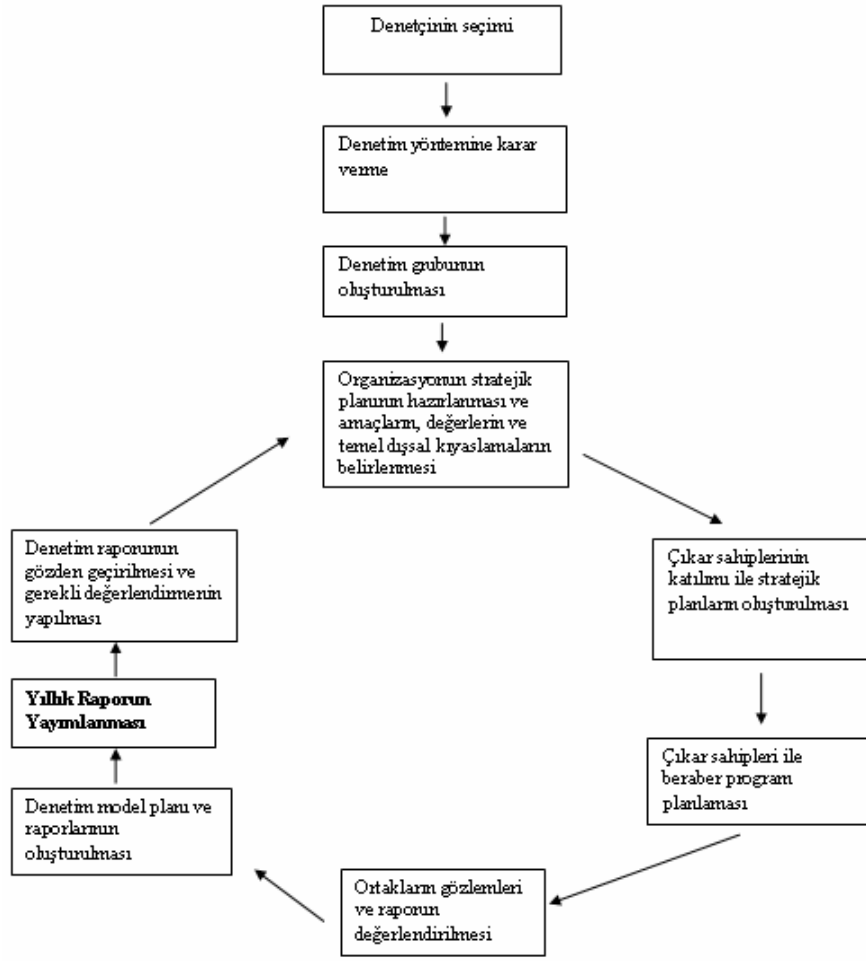
Denetlenmiş muhasebe bilgisi sadece işletmenin ne yaptığını değil nasıl bir ilerleme planı tasarladığında ortaya koymaktadır. Dolayısıyla sosyal denetim raporları tüm işletme çıkar sahiplerinin oluşturulan gerçek katma değerin anlaşılmasına olanak sağlamaktadır (<http://www.unpan.org>). Sosyal denetimden geçmiş muhasebe kayıtları işletmenin çıkar sahiplerine karşı sorumluluğunu gerçekleştirme derecesini ortaya koymaktadır. Bu anlamda sosyal denetim iş dnyasını insanlara karşı sorumlu hale getirmenin bir aracıdır. (<http://www.coop.gc.ca>).

Sosyal denetimin temelinde olan unsur bireyler hakkında hatalar bulmak değil, işletmenin sosyal, çevresel ve toplumsal amaçlar çerçevesinde değerlendirilmesidir. Sosyal denetime başlanılmadan önce sosyal denetimin ne iin yapılacağı, denetimden amalananların neler olduğu ve kime raporun sunulacağı belirlenmelidir (<http://www.unpan.org>). Sosyal denetimin işletmeler için başlıca faydalarını aşağıda yer aldığı gibi sıralayabiliriz. Buna göre sosyal denetim (<http://www.road.uww.edu>), (The Challenge for The Internal Auditor, 2003: 5) ve (Marx, 1992: 38);

- ıkar sahiplerinin alınan kararlara katılımını sağlar,
- ıkar sahipleri ile olan ilişkilerin artmasına olanak sağlar,
- Bağımsız denetim şirkette güvenin yerleşmesine olanak sağlar,
- Potansiyel risklerin belirlenmesine yardımcı olarak problemler oluşmadan önleyici tedbirlerin alınmasına olanak sağlar,
- Denetim genel geçerli olan hukuk kuralları ile uyumluluğun sağlanmasıya yardımcı olur,
- Her seviyede şirketin sosyal sorumluluğu koordine etmesine olanak sağlar,
- Toplumla ilgili sosyal konuların belirlenmesine yardımcı olur,
- şirket faaliyetleri hakkında çıkar sahiplerine yönelik geri bildirimini sağlar,
- Yönetimin bütünleşmesine olanak sağlar,
- Organizasyonel gelişimi sağlar,
- İşletmede sorumluluğu ve şeffaflığı artırır,
- Kamu iletişimini sağlar.

İşletmelerin yıllık raporlarına sosyal performans bilgisinin dahil edilmesi finansal raporlama alanının genişletmektedir. Ancak sosyal raporlama sisteminin kurumsallaşması açısından raporlama sürecinin güvenilirliği ve kredibilitesi sağlanmalı, değişik durumları etkileyen bilgiler açıklanmalıdır (<http://www.les.man.ac.uk>).

Sosyal denetim organizasyonel etiğin güçlendirilmesine de katkı sağlayarak işletmede neyin öğrenilmesi, neye değer verilmesi ve neyin geliştirilmesi konusunda tartişmaların önünü açmaktadır (Samuel, 1994:30). Etik politikalar; uzun vadeli yatırımcının ilgisini çekmekte, piyasa oranını artırmakta, ortaklıkları güçlendirmekte ve çalışanları gruplandırmaktadır. İş gücü politikaları; kalifiye iş gücünü çekmekte ve devamlılığını sağlamaktadır. Bununla birlikte üretim verimliliği artırarak yeni piyasalara açılma imkânları doğmaktadır. Çevre politikaları; çevre ile ilgilenen tüketicilerin ilgisini çekmekte ve kötü çevre koşullarına bağlı risk unsurundan çekinen yatırımcıların ilgisini çekerek üretim maliyetlerinin azalmasını maliyet etkili uygulamalarla gerçekleştirmektedir. İnsan hakları politikası; sosyal sorunluluk fonlarını ve kalifiye iş gücünü çekmekte, boykot ve protestolar önlenerek şirket unvanının kirlenmesinin önüne geçilmekte, şirketin insan haklarına karşı yanlış uygulamaları konusunda olan suçlamalar önlenerek, hisse senedi fiyatlarının düşüşü, düşük piyasa oranı ve çalışanın düşük moral gücü önlenmektedir. Toplum politikası; şirket için yöresel etkiler değil aynı zamanda üretkenliğinde artışını sağlamaktadır. Kamu politikası; sadece ürün politikası ile ilgili değil aynı zamanda şirketin imajının belirlenmesinde son derece önemli rol oynamaktadır. Uyum politikası; sosyal politikanın iki nedenden ötürü parçası olmaktadır. İlk olarak yürürlükteki mevzuata uyum şirketin sosyal sorumluluğa sahip olduğunu göstermektedir. Daha önemlisi de uyum politikaları yasal gerekliliklerin ötesine giderek sosyal konulara (sağlık, iş gücü, çevre v.b) dikkat çekmektedir. Birçok durumda işletmeler kendi sosyal imajlarını mevzuat gereklerine uyarak da gerçekleştirmektedirler (<http://worldaffairs.com>). Aşağıda örnek bir işletme için sosyal denetim uygulama süreci şematize edilmiştir.

Şekil 1. Örnek Bir İşletme İçin Sosyal Denetim Uygulama Süreci

Kaynak: DAWSON, Elsa. The Relevance of Social Audit For Oxfam GB, Journal of Business Ethics; Vol:17, No: 13, Oct 1998, p:1468

8. Sosyal Denetim Sürecinde Standart Oluşumuna Yönelik Çabalar

Aşağıda sosyal denetim uygulamalarında standart bir çerçeve ve ortak bir raporlama çatısı sağlamak amacıyla gerçekleştirilen uygulamalar açıklanmaktadır.

Sosyal ve Etiksel Sorumluluk Enstitüsü (The Institute of Social and Ethical Accountability-ISEA): Enstitü İngiltere’de sosyal denetim sürecinin uluslar arası merkezi ve sosyal muhasebenin uluslar arası sesi olarak örgütlenmiştir. 1970’li yıllarda şirket sosyal sorumluluğuna yönelik kamu ilgisinin artmasıyla beraber sosyal performans yöntemi geliştirmek son derece önemli bir konu olarak gündeme gelmiştir. Enstitünün 1996 yılında oluşumu ile profesyonel çerçevede standartlar oluşmuş, iyi uygulamalar yaygınlaşmış ve sosyal denetim alanında eğitim imkânı sağlanmışır. Enstitü sosyal denetimin pratikte uygulanmasına yönelik bir konsensüs sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Enstitü tarafından 1999 yılının sonlarında yayımlanan AccountAbility 1000 (AA1000) standardı Sosyal ve Etiksel Muhasebe, Denetim ve Raporlama (Social and Ethical Accounting, Auditing and Reporting -SEAAR) uygulamalarını geliştirmek amacıyla oluşturulmuş olup sosyal denetim sürecini ortaya koymaktadır (Henriques, 2000:63). AA1000 standardı, Sosyal ve Etiksel Muhasebe, Denetim ve Raporlama (SEAAR) için geniş bir yönetim çerçevesi çizmektedir. Bu çerçeve ilkelere ve sürece rehberlik ederek işlerin ve organizasyonun (kar amacı güden ve gütmeyen organizasyonlar için) performansın ölçümü, yönetimi ve bildirimi sağlamaktadır.(<http://www.coopscanada.coop>). Sosyal ve Etiksel Muhasebe, Denetim ve Raporlama (SEAAR), sosyal denetim sürecinin kalitesini sağlamak amacıyla takip edilecek uygulama adımlarını ortaya koymaktadır(<http://www.interpraxis.com>). Sosyal performans değerlendirmesi gerçekleştirmek isteyen herhangi bir kurumun öncelikle açığa kavuşturması gereken hususlar; neyi ve nasıl ölçümleyeceğidir. Bu iki husus hala Sosyal ve Etiksel Muhasebe, Denetim ve Raporlama (SEAAR), uygulamalarında tartışılmaktadır (AccountAbility 1000 Framework, 1999:2).

Sosyal ve Etiksel Sorumluluk Enstitüsü (ISEA), Sosyal ve Etiksel Muhasebe, Denetim ve Raporlama (SEAAR) uygulamalarını geliştirmek amacıyla AccountAbility 1000 (AA1000) oluşturmuştur. AA1000 standartları; organizasyonun raporlama sürekliliğini, kredibilitesini ve kalitesini değerlendirmekte ve çeşitli standartlarla karşılaştırılabilirliği sağlamaktadır. Bu standartlar sosyal muhasebe sürecinde yüksek kalite standartlarının sürdürülmesini geliştirmeyi amaçlamaktadır (<http://www.raise-networks.org.uk>). Ayrıca AA1000 standartları işletmenin performansının artırılmasında, sosyal ve etiksel sorumluluğun geliştirilmesinde, bireysel yeteneklerin ortaya çıkarılmasında ve sürekli gelişimin sağlanmasında önemli roller oynamaktadır. Sosyal ve Etiksel Muhasebe, Denetim ve Raporlama (SEAAR) uygulamalarında; içsel verilerin toplanması ve analiz edilmesi süreci sosyal muhasebe sürecini,

sonuçların bağımsız denetiminin gerçekleştirilmesi sosyal denetim sürecini ve sonuçların geniş kitlelere ulaştırılması sosyal raporlama sürecini ifade etmektedir.

Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative-GRI): Küresel Raporlama girişimi 1987 yılında ABD’de örgütlenmiş pek çok çıkar grubuna sahip uluslar arası temele dayalı bir kurumdur (Kaya, 2006:112). Küresel Raporlama Girişimi (GRI) uluslar arası ve çok yönlü çıkar sahipleri organizasyonun sosyal, ekonomik ve çevresel faaliyetlerinin ortak ve gönüllülük esasına dayalı bir raporlama çatısı oluşturmayı amaçlamaktadır. Bir diğer ifadeyle Küresel Raporlama Girişimi ortak bir ölçüm, belirteç (gösterge) aracı ve ortak bir raporlama biçimi oluşturmayı amaçlamaktadır. Önerilen belirteçler (göstergeler) endüstriler arası ortak bir raporlama standardının geliştirilmesinin zorluğunu ortaya koymaktadır (<http://www.coopscanada.coop>).

9. Sosyal Denetim Modelleri ve Raporlama Yaklaşımları

İşletmeler için kar elde etme ve hissedarların değerini maksimize etme temel öncelikler arasında yer almakla birlikte sosyal değerlerin bilincinde olan işletmeler için uzun dönemli çalışan tatmini, tüketici memnuniyeti ve toplum menfaatlerinin gözetilmesi amaçlanan hedeflere ulaşmada gözetilmesi gereken temel konular arasında yer almaktadır. (<http://www.unpan.org>). Son on yıllık süreçte işletmelerin sosyal denetimlerini gerçekleştirmeleri ve kamuya açıklamaları konusunda artan bir bilinçlenme ve bu yönde bir baskı söz konusudur.

Bir işletmenin sosyal performansını ortaya koymak; sosyal belirteçleri (göstergeleri) kaydetmek, analiz etmek, raporlamak ve sonuçlarını denetlenmiş bir şekilde açıklamakla mümkündür. Ancak sosyal unsurlar değişkenlik gösterdiği gibi (Henriques., 2000:63) sosyal denetimin, standart bir raporlama biçimi de yoktur. Bugün pek çok işletme hem işletme içi hem de işletme dışı grupları, kendi çabalarını desteklemeleri için faaliyetlerinin sonuçları hakkında bilgilendirmek amacıyla çeşitli sosyal denetim yöntemlerinden yararlanmaktadır (<http://www.istanbul.edu.tr>). Sosyal denetim alanında yapılan araştırmalar çeşitli sosyal denetim yaklaşım sınıflarının oluşmasını sağlamıştır. Bu sınıflar Buchholz tarafından aşağıdaki gibi ortaya konmaktadır (<http://www.les.man.ac.uk>).

Stok Yaklaşımı; sosyal problemlerin ele alınışına yönelik olarak işletme tarafından geliştirilen basit bir liste ve kısa tanımlayıcı programlar önermektedir.

Program Yönetim Yaklaşımı; maliyetleri, faydaları ve başarıları ölçümlemek için daha sistematik bir ölçümdür. Bir başka ifadeyle geleneksel yönetim denetiminin sosyal programlara doğru genişlemesini ifade etmektedir.

Süreç Denetimi Yaklaşımı; yukarıdaki yaklaşımlara benzetmekle birlikte dört ilave bilgi bölümü içermektedir. Bunlar; tarihsel geçmiş, amaçlar, operasyonlar ve gelişimdir.

Maliyet-Fayda Yaklaşımı; tüm sosyal maliyet ve faydaların ortak bir paydada listelemeyi önermektedir.

Sosyal Gösterge Yaklaşımı; toplumun ihtiyaçlarının belirlenmesinde sosyal göstergelerden faydalanılmakta ve işletmenin faaliyetleri bu toplumsal göstergeler çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Sosyal raporlama İngiltere’de; Traidcraft plc, Shared Earth, The New Economics Foundation ve Body Shop Danimarka’da; The Sbn Bank ve Ameriaka’da; Ben and Jery şirketlerinde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu durum kamudan gelen sorumluluk yönündeki istemin sonucudur. Sorumluluk, ekonomik ve sosyal yönde açıklamaların sadece hissedarlara değil topluma yönelik olarak yapılmasını gerektirmektedir. Bugünün iş yaşamında yönet ve kontrol et şeklindeki klasik yönetim anlayışı anlamını yitirmiş olup artık işletmeler sorumluluk ve kurum kimliği aramaktadırlar.

Dünya’da birçok sayıda organizasyon sosyal denetimi faaliyet alanlarına ve büyüklüklerine bakmaksızın uygulama çabaları içersindedirler. Daha önce de belirtildiği üzere sosyal denetimde genel kabul görmüş standart bir model ve raporlama tekniği bulunmamaktadır. Birçok farklı model söz konusu olup bazı modeller işletme yapısında uygulanmaya daha müsait olabilmektedir. Çalışmada çağdaş sosyal denetim uygulamalarının sentezi 6 farklı sosyal denetim modeli ve raporlama yaklaşımı ile karşılaştırmalı olarak ortaya konulacaktır. Bunun yanı sıra öne sürülen diğer sosyal denetim modelleri ve raporlama yaklaşımlarına değinilecektir. Çağdaş sosyal denetim uygulamaları çerçevesinde karşılaştırma için seçilen 6 farklı sosyal denetim modeli aşağıda yer aldığı gibidir. Bunlar (<http://www.les.man.ac.uk>);

- The Beechwood Model
- The Body Shop Model

- The Traidcarft Model
- The Liverpool Housing Trust's Directions (LHTD) Model
- The Cooperative Bank Model ve
- Agency for Personel Service Overseas (APSO) Model

9.1 The Beechwood Sosyal Denetim Modeli ve Raporlama Yaklaşımı

İlk organizasyonel sosyal denetim modeli 1978 yılında Beechwood Kolejinde (İngiltere'de bağımsız bir eğitim merkezi) geliştirildi. Bu model aynı zamanda sosyal denetimin tanımlandığı ilk modeldir. Modelde sosyal denetimin sadece kar elde eden organizasyonlar için olmadığı ortaya konulmakta olup ilk raporlama örnekleri 1978 ve 1984 yılları arasında Beechwood'da eğitim kursları ve konferanslarıyla birlikte verilmiştir. Bu model demokratik ve toplumsal organizasyonların planlama, yönetim ve finansal olmayan faaliyetlerinin ölçüm ve organizasyonun sosyal ve ticari faaliyetlerinin sonuçlarının dışsal ve içsel olarak gözlemlenmesi amacıyla oluşturulmuştur. Bu modelde demokratik organizasyonlarda performans ölçümü amacıyla organizasyonel metot açıklanmaktadır. Model sosyal amaçlı, dışsal bakış açılı, içsel bakış açılı ve sosyal muhasebeyi içeren dört bölümden oluşmaktadır. Bu yaklaşım tüm çıkar sahiplerinin bakış açılarını yansıtarak çevresel etki analizi, sahiplik hakları ve ticari ortaklıklarını vb. ortaya koymaktadır.

Beechwood Koleji 1970'li ve 80'li yıllarda endüstriyel kooperatifler ve toplumsal işletmeler için sosyal denetimin öncülüğünü yapmıştır. Beechwood Koleji tarafından geliştirilen sosyal denetim unsurları 1985 yılında Endüstriyel Ortak Hareket Modelinin (Industrial Common Ownership Movement's Model) oluşumunda katkılar sağlamıştır. 1990'lı yıllarda Beechwood Modeli sosyal denetim sürecini ilerletmek isteyen birçok sayıda organizasyonda uygulanmaya başlamıştır (<http://www.raise-networks.org.uk>). Beechwood Kolejinin Sosyal Denetim Modeli daha sonra genişletilmiş ve geliştirilerek son versiyonu Nisan 2000'de Sosyal Denetim Araçları (Social Audit Toolkit) adı ile kitap haline getirilmiştir (<http://www.exsores.net>).

Beechwood sosyal denetim modeli aşağıda yer alan süreci ön görmektedir.

Yönetimin Hazırlanması

- Denetim takımının oluşturulması
- Çalışma planının hazırlanması

- Esas alınacak dönemlerin belirlenmesi

Denetim Alanın Belirlenmesi

- Bir önceki yıl sosyal denetim hedeflerinin belirlenmesi,
- Kısıtlayıcıların belirlenmesi,
- Bu yılın sosyal denetim planının hazırlanması

Pratik Uygulama-Sosyal Denetim Araçları

- Yıllık hedeflenen çalışma kâğıtları
- Amaçlar bildirisi
- İçsel değerlendirme
- Dışsal Değerlendirme

Gözleme ve Ölçümleme

- Cari bulgular ve gelecek hedefler
- Çeyrek dönemli kümülatif programlı ve tablo halinde raporlama gerçekleştirme,
- Yıllık gelişmelerin değerlendirilmesi

Beechwood Modeli, sosyal performansın ölçümünde iki ana unsuru içermektedir. Bunlar gözleme ve değerlendirmedir. Gözleme; çeyrek dönemli kümülatif, gelişim yönlü ve tablo halinde raporlama şeklinde gerçekleştirilmektedir. Değerlendirme; denetim yılının sonunda varyans analizine dayanmakta ve bu suretle cari yılın planları, sonuçları ve önerileri gözden geçirilmekte ve gelecek yılın sosyal denetim faaliyetleri ortaya çıkmaktadır. Sonuçların değerlendirilmesi amacıyla kriterlerin, stratejilerin ve planlama detaylarının belirlenmesinde katılımcı bir yöntem kullanılmaktadır.

Toplum ve çıkar sahipleri sosyal denetim modeli içerisinde yer almasına rağmen ilişki dışsal bir bakış açısı olarak değerlendirilmektedir. Beechwood Modelinde, sosyal denetim organizasyonun planlama, yönetim ve finansal olmayan faaliyetlerinin ölçümü ve organizasyonun sosyal ve ticari amaçlarının içsel ve dışsal sonuçlarla gözlemlenmesini ifade etmektedir. Beechwood Modeli çıkar sahiplerini sosyal denetim modelinin merkezine koymamaktadır. Modelde sosyal denetim, finansal muhasebeyi tamamlamak ve finansal ve finansal olmayan faktörleri bir bütünleşik muhasebe prosedürü içerisinde birleştirerek sunmayı amaçlamaktadır (<http://www.les.man.ac.uk>).

9.2 The Body Shop Sosyal Denetim Modeli ve Raporlama Yaklaşımı

Body Shop, sosyal denetime ilk olarak, 1993 yılında başlamıştır. Bu modelin sosyal denetim metodolojisi işletmenin çıkar sahipleri ile olan ilişkilerinde sosyal performans ve sosyal etki açılarından büyük bir dışsal sorumluluk ve Őeffaflık amaçlamasıdır. Body Shop sosyal denetim modeli, evre koruması, sağlık ve güvenlik konularında son derece başarılı uygulamaları içersinde barındırmaktadır. Aşağıda yer alan tablo Body Shop modelinin sosyal bildirimlerini, bildirimlerin temel özelliklerini ve dayanağını oluşturan temel kurumlarını göstermektedir (<http://www.les.man.ac.uk>).

Tablo 2. Body Shop Modelinin Sosyal Bildirimleri ve Kurumları

Bildiriler	Ana zellikler	Temel Dayanaklar
Çevresel Bildiri (1992)	Bildirinin ana teması evre koruması üzerinedir. ıkar sahipleri odaklı yaklaşımdan ziyade ürün odaklı yaklaşım geçerlidir	Avrupa Birliği Ekonomik Yönetim ve Denetim Düzenlemeleri (EMAS)
Değerler Raporu (1995), Ocak 1996 yılında yayımlandı. Üç tane bağımsız bildiri içermektedir. Bunlar; - evresel konular üzerine performans - Hayvan Koruması - Sosyal Koruma	Rapor Şirket performansı konusunda üç tane bildirden oluşmaktadır. Bunlar Şirket performansının çevreye, hayvanların korunmasına ve sosyal konulara etkisidir. Her bir bildiri en iyi uygulamalar çerçevesinde bağımsız doğrulama yetisine sahiptir. “The Body Shop Etiksel Denetim Yaklaşımı” konulu yayın  raporun temelini oluşturmaktadır. Bildirinin doğgulanması dışsal doğrulama sürecine işaret etmektedir.	- çalışanların ve Yöneticilerin El Kitabı - Ticari Plan - Görev Tanımlaması - Toplumsal Ticari Program
Değerler Raporu (1997), Ocak 1998 yılında yayımlandı	Tek bir bildirden oluşan bu rapor çevresel performansı, hayvan korumasını ve sosyal konuları içermektedir.	- çalışanların ve Yöneticilerin El Kitabı - Ticari Plan - Görev Tanımlaması - Toplumsal Ticari Program

Kaynak: ZHANG, J, FRASER, I ve HILL, W.Y. “A Comperative Study of Social Audit Models and Reports”, p:9, <http://www.les.man.ac.uk>, 17.12.2006

Body Shop'un Denetim Döngüsü on adet temel unsur içermektedir. Bunlar; politikaların gözden geçirilmesi, denetim alanının belirlenmesi, performans göstergeleri üzerinde fikir birliğine varmak, çıkar sahiplerine danışmak ve araştırma, iç yönetim sistem denetimi, hesapların hazırlanması ve içsel raporlama, stratejiler konusunda fikir birliğine varmak ve bölgesel hedefler, doğrulama, içsel raporların ve bildirimlerin yayımlanması, çıkar sahipleri ile diyalogların sürdürülmesidir.

Body Shop yaklaşımında sosyal denetime yönelik üç adet performans ölçüm şekli bulunmaktadır. Bunlar;

- **Standartlara karşı performans (performans göstergeleri);** içsel ve dışsal karşılaştırmaların yapılması, gerek niteliksel ve gerekse niceliksel ulusal ve uluslar arası faaliyetler ve politikalar için mevcut en iyi uygulamalar organizasyonun sosyal performansını ortaya koyacaktır.
- **Çıkar sahiplerinin performans algılayışı karşısında temel değerler (görev tanımlaması ve ticari planlar);** Body Shop Modelinin çıkar sahipleri grubu; Body Shop çalışanları, uluslar arası bayilikler, İngiltere ve ABD yerel bayilikleri, İngiltere ve ABD müşterileri, tedarikçileri ve hissedarlarıdır.
- **Çıkar sahiplerinin özel ihtiyaçlar karşısında performans algılayışları;** çıkar sahipleri ile yapılan görüşmeler neticesinde ve ayrıca yapılan fikir araştırmalarında ortaya çıkmaktadır.

Body Shop Modelinde çıkar sahipliği yaklaşımı grup toplantılarına odaklanmakta ve geniş ölçekli araştırmayı teşvik etmektedir. Direkt iletişim olanakları ile birlikte çıkar sahiplerini ele almak sosyal denetim yönteminin en önemli ve hassas sürecini oluşturmaktadır. Modelde, çok büyük ölçekli araştırmalara başlamadan önce her bir grupta yüz yüze görüşmeler yapmak ve öne çıkan konuları belirlemek önemlidir. Body Shop modeli çıkar sahiplerinin grup odaklı olarak ele alınmasına, çıkar sahiplerinin özel ihtiyaçlarının araştırılmasına ve kendilerine görüş ve eleştirilerini ifade etme fırsatını vermektedir. Görüşmede açık bir diyalog sağlamanın önemli olduğu düşünölmekte olup sürecin ilk aşamasını oluşturmaktadır.

Body Shop sosyal denetim sürecinin 3 ana bilgi kaynağı vardır. Bunlar;

- Odaklanan grupların sonuçları ve araştırma,
- Üzerinde niteliksel ve niceliksel standartlar çerçevesinde fikir birliği sağlanan ve departmanlardan elde edilen dokümantasyon bilgileri,
- Personel ve yöneticilerle iç denetim görüşme sonuçları

Body Shop Modelinin sosyal denetim raporlaması çıkar sahipleri yaklaşımını esas almaktadır. Buna göre raporun giriş bölümünde sosyal denetimin boyutu hakkında açıklamalara yer verilmektedir. Sosyal denetimin kompleks yapısı ve çıkar sahiplerinin değişik bilgi ihtiyaçları doğrultusunda çift katlı yaklaşım Body Shop modelinin ilk yayımlanan sosyal bildirimine ilave edilmiştir. Departmanlar, özel çıkar sahipleri ile ilişkilerde sorumlu olup çıkar sahiplerinin temsilcileri ile direkt diyaloga girmeyi teşvik etmektedir.

9.3 The Traidcraft Sosyal Denetim Modeli ve Raporlama Yaklaşımı

Sosyal muhasebe ve denetim yeni bir kavram olup 1970'lerden itibaren çeşitli şekillerde organizasyonlarda uygulanmaktadır. Traidcraft plc, İngiltere'de 1992 yılında sosyal denetim hesaplarını kamuya açıklayan ilk İngiliz şirkettir. Bunu The Body Shop, Ben 'n' Jerry's ve The Cooperative Bank gibi birçok şirket takip etmiştir. Birçok sayıda özel şirket tarafından faydaları fark edilen sosyal muhasebe uygulamaya başlanmıştır. Bunlar arasında sayabileceğimiz Diageo, Camelot and Shell International'da kendi sosyal raporlarını yayınlamışlardır (<http://www.socialauditnetwork.org.uk>).

Traidcraft sosyal denetim modeli son derece iyi uygulamalar sunmakta ve çıkar sahiplerinin organizasyonla ilgili karışıklıkların tanınması ve çıkar sahipleri ile ilgili danışma ve diyalog sürecinin geliştirilmesi sosyal muhasebe ve denetimin temel içeriğini oluşturmaktadır (<http://www.socialauditnetwork.org.uk>). Traidcraft ve Yeni Ekonomi Kurumu (NEF) sosyal muhasebe metodolojisini geliştirmişlerdir. Metodolojinin temel elemanları 1994-95 ve 1995-96 yılları arasında bazı terim farklılıkları ile birlikte aşağıdaki tabloda yer aldığı gibidir (<http://www.les.man.ac.uk>).

Tablo 3. Traidcraft'ın Sosyal Hesaplarını Kullanarak Sosyal Muhasebe Metodolojisi

Sosyal Hesaplar 1994-1995	Sosyal Hesaplar 1995-1996
1. Sosyal amaçların ve etiksel değerlerin belirlenmesi	1. Sosyal amaçların ve etiksel değerlerin belirlenmesi
2. Çıkar sahiplerinin tanımlanması	2. Çıkar sahiplerinin tanımlanması
3. Sosyal performans göstergelerinin belirlenmesi	3. Sosyal performans göstergelerinin belirlenmesi
4. Muhasebe	4. Performansın ölçümü
5. Denetim	5. Kayıtların muhafazası
6. Kapsamlılık	6. Hesapların hazırlanması
7. Düzen	7. Hesapların bağımsız denetime sevk edilmesi
	8. Sonuçların raporlanması

Kaynak: ZHANG, J, FRASER, I ve HILL, W.Y. "A Comperative Study of Social Audit Models and Reports", p: 12, <http://www.les.man.ac.uk>, 17.12.2006

Traidcraft sosyal denetim modelinde sosyal muhasebe çıkar sahiplerinin değerlendirmelerine, beklentilerine ve şirket tarafından yapılan karşılaştırma kıyaslamalara dayalıdır. Traidcraft çıkar sahipleri yaklaşımını sosyal hesaplar içersine dahil etmektedir. Bu, her bir çıkar sahibine hesaplar içersinde ayrı bir bölüm sağlamaktadır. Çıkar sahiplerinin şirket faaliyetlerinde etkilenen ve şirketin faaliyetlerini etkileyen anahtar grup olduğuna inanılmaktadır. Çıkar sahipleri; üreticiler, kamu, çalışanlar, hissedarlar ve yöneticilerden oluşmaktadır. Her bir çıkar sahibi sosyal hesaplar içersinde bir bölüme sahiptir. Traidcraft temel amaçlar karşısında performans ölçümünde göstergeleri kullanmaktadır.

9.4 The Liverpool Housing Trust's Directions (LHTD) Sosyal Denetim Modeli ve Raporlama Yaklaşımı

Liverpool Housing Trust's Directions (LHTD) 1998 yılında ilk sosyal denetim raporunu "A Report of Directions' Social Audit Pilot Project September 1997- March 1998" yayınlamıştır. Raporun altı temel ilkesi aşağıda sayılmıştır. Buna göre LHTD modelinin sosyal denetim ilkeleri (<http://www.les.man.ac.uk>);

Çok Yönlülük: İşletmeden etkilenen ve işletmeyi etkileyen tüm kişilerin görüşlerini ifade etmektedir.(Çıkar sahipleri)

Kapsamlılık: İşletmenin sosyal, çevresel, kültürel toplumsal performansını tüm yönleri ile kapsamayı ifade etmektedir.

Karşılaştırılabilirlik: İşletmenin zaman içersinde kendi performansını karşılaştırmayı, aynı faaliyet alanında çalışan işletmelerle kendi performansını karşılaştırmayı ve performansı uygun kıyaslamalarla ortaya koymayı ifade etmektedir.

Düzenlilik; Düzenlilik ara sıra olan bir Őey olmayıp devamlılık sağlanmalı,

Doğrulama Yapmak: Bağımsız doğrulamalar (denetimler) yapılmalı

Açıklama Yapmak: Tüm çıkar sahiplerine ve tüm topluma yönelik açıklama yapılmalıdır.

LHTD sosyal denetim modeli; personel eğitimi, duyarlılık, performans gözlemlene siteminin oluşturulması, temel çıkar sahipleri gruplarına karşı araştırmalar uygulamak, veri analizi ve sosyal denetim raporunun üretilmesi ve dışsal doğrulama süreçlerini içermektedir. Modelin sosyal denetim süreci; devamlı veri toplama; aylık takım toplantıları yapma, grup toplantılarına odaklanma, amaçlar sorgulaması ve çalışan araştırması Şeklinde gerçekleşmektedir. LHTD sosyal denetim modelinin tanımladığı çıkar sahibi grupları; Őuan itibariyle birlikte çalışılan gruplar, gözlemleyiciler, çalışanlar, ortaklar ve diğerleridir. LHTD sosyal denetim modelinin temel karakteristik özelliği amaçsal faaliyetlere vurgu yapmasıdır. Modelde genel olarak posta yolu ile elde edilen soru setlerinden veya grup toplantılarından elde edilen bilgilerle çıkar sahiplerinin bakış açıları bireysel faaliyetler çerçevesinde ölçümlenmesi amaçlanmaktadır (<http://www.les.man.ac.uk>).

9.5 The Cooperative Bank Sosyal Denetim Modeli ve Raporlama Yaklaşımı

Cooperative Bank İngiltere kökenli bir banka olup 1872 yılında kurulmuştur. Cooperative Bank çıkar sahipleri ile olan iş faaliyetlerini ve ilişkilerini ortak ilkeler çerçevesinde yürütme amacındadır. İlk ortaklık raporunu 1998 yılında yayımlanmıştır.

Cooperative Bank sosyal denetim modeli tüm ortaklarına sosyal sorumluluk ve çevresel katkı yaklaşımı ile yaklaşmakta ve yedi tip ortak (ıkar sahipleri grubu) tanımlaması yapmaktadır. Bunlar; hissedarlar, çalışanlar ve aileleri, tedarikçiler, yerel toplum, ulusal ve uluslar arası toplum ve geçmiş ve gelecek çalışanlardır. Sosyal denetim raporunda her

bir çıkar sahibi amaçların değerlendirilmesi çerçevesinde “verilen değerler”, “sosyal sorumluluk” ve “evresel katkı” olarak ayrı bir bölümde yer almaktadır. Ortaklık raporu bağımsız olarak doğrulanmakta ve her bir ortağa ne etkide bulunduğu konusunda bilgiler sağlamaktadır.

Cooperative Bank modelinin denetim sürecinin ilk aşaması ortak gelişim takımının oluşturulmasıdır. Bu takımın temel görevi Banka performansının yedi çıkar sahibi grubu ile ilgili ilişkisini değerlendirmektir. Oluşturulan bu takım öncelikli olarak her bir ortağın ve onların banka ile olan ilişkilerinde öncelikli alanların belirlenmesinde görev alacaktır. Oluşturulan takım aynı zamanda sosyal sorumluluk ve çevresel katkı açısından ne kadar değer katıldığını ortaya koyacaktır. Cooperative Bank modeli değerlendirme sürecinde üç aşamaya odaklanmaktadır. Bunlar; verilen değer, sosyal sorumluluk ve çevresel katkıdır. Her bir alanla ilgili olarak izlenen performans değerlendirmesi söz konusu alanda performans doğrultusunda yöneticinin şahsi sorumluluğu çerçevesinde gelecek raporlama yılı için yeni amaçlar oluşturulmasını sağlamaktadır. Ortaklık raporu diğer denetim raporlarından farklılık arz etmektedir. Bu raporda söz konusu özel alanla ilgili olarak her bir bölümde sorumlu kişinin ismi ve şahsi görüşleri yer almaktadır. Hesap verebilirlik ve sorumluluk raporun özünde yer alarak gelecek yönelimli amaçlar ve hedefler hareket planları ile belirlenmektedir (<http://www.les.man.ac.uk>).

9.6 The Agency for Personal Service Overseas (APSO) Sosyal Denetim Modeli ve Raporlama Yaklaşımı

The Agency for Personal Service Overseas (APSO), İrlanda Devleti Dış İşleri departmanının altında çalışan bağımsız bir yardım kuruluşudur. Kar amacı gütmeyen bir kuruluş olup insan gelişimine kendini adanmıştır. APSO'nun misyonu “*gelişmekte olan fakir ülkelerde yaşam standartlarında sürekli ilerlemenin sağlanması amacıyla insan kaynağına yatırım yapılması ve yeteneklerinin artırılması için barış ve adaleti sağlayıcı tedbirler almaktır*” (O'Dwyer, 2005:30).

APSO'nun sosyal muhasebe modelinin temel ilkesi işletmenin performansının ölüm kriterini belirlemek amacıyla süreç içersine tüm çıkar sahipleri sınıflarını dahil etmektir. Sosyal muhasebe takımı yedi çıkar sahibi gurubu belirlemiştir. Bunlar; deniz aşır ülkelerdeki ortak organizasyonlar, alışanlar, APSO personeli, Dublin personel ofisi, İrlanda hkmeti, tedarikçiler ve bunun gibi sözleşme yapılanlar, danışmanlar, bankalar, seyahat acenteleri, eğitmenler v.b.

Sosyal denetim sürecinde her bir çıkar sahibi gurubundan APSO'nun çıkar sahiplerini belirlemeleri istenir ve sosyal muhasebe takımı tarafından belirtilen çıkar sahipleri listesi ile bu sonuçlar kontrol edilir. İlave olarak, her bir çıkar sahibi grup, her bir çıkar sahibi gurubun APSO ile olan ilişkisini ve diğer çıkar sahipleri ile olan ilişkisini şekille ortaya koyması istenir. Daha sonra APSO'nun görev tanımlamasını düşünmeleri istenir ve APSO'nun değerler listesi ve onların APSO'yu değerlendirirken esas aldıkları temel kriterler listesi oluşturulur. Çıkar sahiplerine ayrıca veri toplamanın en uygun yolu hakkında fikir danışılır.

Sosyal muhasebe de, dört durum çalışması APSO'nun amaçlarına ulaşip ulaşmadığının ölçümünde kullanılmaktadır. Bu, sosyal muhasebe ve raporlamada beklenilmeyen bir durumdur. İlave olarak APSO'nun sosyal hesapları muhasebeci veya denetçi tarafından denetlenmektedir. Denetçiler raporunda denetim standartları ile ilgili görüşlerini de ortaya koymaktadırlar. APSO ilk sosyal denetim raporunu 1998 yılında verilen hizmet çerçevesinde çıkar sahiplerinin kalite ve etkinlik konusunda beklenti ve görüşleri ile birlikte yayımlamıştır. APSO'ya göre sosyal muhasebe uygulanmasının nedenleri aşağıda yer aldığı gibidir. Bunlar (<http://www.les.man.ac.uk>);

- Organizasyonun çalışma niteliğine odaklanması,
- Tüm çıkar sahiplerinin belirlenmesi ve görüş alış verişinde bulunulması,
- Çıkar sahiplerinin performans belirteçlerinin belirlenmesi,
- Şeffaf bir yöntem oluşu,
- Yayınlanması,
- Tüm çalışanlarla ilgili olması (sadece yönetimle değil tüm çalışanlar sürece aktif olarak katılırlar)
- Değişimi kolaylaştırması,
- Organizasyonun tüm yönleri ile ilgili olmasıdır.

APSO sosyal muhasebe modelinin temel unsurları aşağıda yer aldığı gibidir(O'Dwyer, 2005:30).

Değerlerin oluşturulması; APSO'nun performansını ölçümleyeceği unsurların sosyal amaçları ve değerleri nelerdir.

Çıkar sahiplerinin belirlenmesi; APSO'nun faaliyetlerinden etkilenen ve etkileyen temel grupların belirlenmesidir.

Sosyal performans belirteçlerinin (göstergelerinin) oluşturulması; APSO'nun performansına yönelik olarak uygun belirteçlerin (göstergelerin) belirlenmesi amacıyla çıkar sahiplerinin katılımı istenir.

Verilerin toplanması; Birebir görüşmeler, dışsal doğrulamalar, posta anketleri, medya gözlemleri ve bağımsız fikir araştırmaları ile verilerin toplanması gerçekleştirilir.

Hesapları oluşturulması; APSO tarafından sosyal hesaplar oluşturulur ve yazılır. Bu finansal muhasebe uygulamalarına benzemektedir.

Hesapların bağımsız dış denetçiye sunulması; Bir finansal denetçi sürece öncülük etmesi amacıyla atanır. Genel denetim standartlarını uygulayarak hesapların uygun ve ilgili, anlaşılabilir, güvenilir, amaçsal, zamanlı, ve doğru ve dürüst olup olmadığını belirler ve APSO'nun incelenen dönem zarfı boyunca etiksel performansını ve çıkar sahipleri üzerindeki etkisini doğru ve gerçek (true and fair view) bakış açısını yansıtmayı yansıtmadığı konusunda fikir verir.

Yayımlama; Denetçi raporunu içeren sosyal muhasebe raporları tüm çıkar sahiplerine yönelik olarak yayımlanır ve dağıtımı yapılır.

9.7 Sosyal Denetim Modellerinin ve Raporlama Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

Her bir model sosyal denetim hakkında farklı bir anlayışa sahip olup sosyal denetimin amaçlarından etkilenmektedir. Modellerde dikkate alınan temel husus sosyal denetim süreci hakkında iç yönetim sisteminin öncelikli niyetidir. Örneğin; sosyal denetim süreci bir yönetim aracı olarak görülüyor ise Beechwood Modeli kullanılmalı, kamu sorumluluğunu güçlendiren bir araç olarak görülüyor ise Traidcraft Modeli, Body Shop Modeli veya Cooperative Bank Modeli kullanılmalı, çıkar sahiplerinin görüşlerinin elde edilme amacıyla olan bir amaç güdüyor ise APSO Modeli kullanılmalıdır.

Aşağıda yer alan tablo 4'de sosyal denetim modelleri ve raporlama yaklaşımları karşılaştırmalı olarak göstermektedir. Tablodan açıkça görüleceği üzere sosyal denetim modelleri ve raporlama yaklaşımları arasında bazı farklılıklar ve benzerlikler bulunmaktadır. Sosyal denetimin pozitif rolü tüm modellerde vurgulanmakta iken odaklanılan yön farklı olmaktadır. Bundan dolayı sosyal denetime yaklaşım ve bu süreçte çıkar sahiplerini ele alma sosyal denetim sürecinde farklılık arz etmektedir.

Bununla birlikte, sadece Cooperative Bank Modelinde farklı çıkar sahipleri arasında çatışma dikkate alınırken diğer modellerde bu husus gözetilmemiştir (<http://www.les.man.ac.uk>).

Tablo 4. Sosyal Denetim Modellerinin ve Raporlama Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

Model	Rapor Başlığı	Raporlama Yaklaşımı*	Odak Noktası	çıkar sahipleri ilişkisi	Sosyal Denetim Süreci
Beechwood	Sosyal Denetim Raporu	Konu yaklaşımı	Kurum tüzüğü değişiklikleri yürütür	Denetim takımında çıkar sahiplerinin temsilci olması ve çıkar sahipleri araştırması	Yönetim için ön hazırlık-denetim alanının belirlenmesi- sosyal denetim araçlarının pratik uygulaması- gözleme ve değerlendirme
Body Shop	Sosyal Bildiri	çıkar sahipleri yaklaşımı	çıkar sahipleri ilişkisi sorumluluk ve Őeffaflık	Anket ile grupların takibi	Gözden geçirme veya politikaya uyum-denetim alanının belirlenmesi- göstergeler konusunda fikir birliğine varılması-çıkar sahipleri ile müzakere ve araştırma-iç denetim-hesapların n hazırlığı ve içsel raporlar-amaçlarda fikir birliğine varılması-dışsal doğrulama ve belgelendirme- bildirilerin yayımlanması ve performansın ölümü-bağımsız doğrulama ve belgelendirme- bildirinin yayımı ve çıkar sahipleri ile olan diyalogun takip edilmesi

Model	Rapor Başlığı	Raporlama Yaklaşımı*	Odak Noktası	Çıkar sahipleri ilişkisi	Sosyal Denetim Süreci
Traidcraft	Sosyal Denetim Raporu Sosyal Hesaplar	Çıkar sahipleri yaklaşımı	Sorumluluk; çıkar sahiplerinin şirketin performansını değerlendirmesi	Anket araştırması ile çıkar sahiplerinin takip edilmesi	Amaç ve değer tanımlaması-çıkarsahiplerinin belirlenmesi-performans göstergelerinin belirlenmesi-muhasebeleştirme ve performansın değerlendirilmesi-bağımsız doğrulama-hesapların raporlanması
LHTD	Sosyal Denetim Raporu	Konu yaklaşımı	Amaçlar ve hareketler	Anketler aracılığı ile toplantı konuları tespiti	Personel eğitimi-performans gözlemlene sistemi oluşturulması-araştırma-veri analizi-sosyal denetim raporunun üretilmesi-dışsal doğrulama
Cooperatif e Bank	Ortaklık Raporu	Çıkar sahipleri (ortaklık) yaklaşımı	Sorumluluk	Ortaklık Oy Pusulası	Ortaklık gelişim takımı-performans değerlendirmesi-öncelikli bölgelerin ve ilişkilerin belirlenmesi-sorumluluklar ve amaçlar konusunda fikir birliğine varılması-üç tane belirlenmiş alanın değerlendirilmesi-gelecek raporlama yılı için yeni hedef ve amaçların oluşturulması-doğrulama ve değerlendirmelerin raporlanması

Model	Rapor Başlığı	Raporlama Yaklaşımı*	Odak Noktası	Çıkar sahipleri ilişkisi	Sosyal Denetim Süreci
APSO	Sosyal Hesaplar	Karma (ilk olarak konu yaklaşımı daha sonra çıkar sahipleri yaklaşımı) ve durum çalışması	Çıkar sahiplerinin hizmetin kalitesini ve etkinliği hakkında görüş ve algılayışı	Anket ve birebir görüşmeler	Sosyal muhasebe takımı-çıkar sahiplerinin belirlenmesi-her çıkar sahibinin APSO ile diğer çıkar sahipleri ile ilişkinin belirlenmesinde çıkar sahipleri haritası –gizli kalması gereken yapı anketleri-anket analizi-doğrulama ve sosyal hesapların raporlanması
Not*: Çıkar sahibi yaklaşımı; raporlama yapılan her çıkar sahibi ortak bir biçimde kendi bölümüne sahiptir. Konu yaklaşımı; rapor konularına göre bölümlere ayrılmıştır, her konu kendi bölümünde ve sadece çıkar sahipleri ilgili bölümde konuya bakabilirler.					

Kaynak: ZHANG, J, FRASER, I ve HILL, W.Y. “A Comparative Study of Social Audit Models and Reports”, p:16, <http://www.les.man.ac.uk>, 17.12.2006

Tabloda gösterilen altı sosyal denetim modeli ele alındığında aşağıda sıralanan ortak özellikler dikkati çekmektedir (<http://www.les.man.ac.uk>);

- Amaçların ve hedeflerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi,
- Çıkar sahiplerinin veya ortakların çıkarlarının belirlenmesi,
- Çıkar sahiplerinin çıkarlarını dikkate almak ve sosyal denetimin esas unsuru olarak incelemek (Beechwood Modeli hariç),
- Ya içsel veya dışsal bağımsız doğrulamalar gerçekleştirmek,
- Kamuya ve çıkar sahiplerine performans değerlendirme sonuçlarını açıklamak,
- Gelecek raporlama dönemi için amaçları belirlemek.

Çıkar sahiplerinin katılımı yaklaşımı (katılma veya diyalog şeklinde olsun) grup toplantılarında odaklanmayı ve anket araştırması ile sonuçların toplanmasını içermektedir. Tüm modeller denetim sürecine çıkar sahiplerinin katılmasını ön görmekte iken sadece APSO modeli çıkar sahiplerine bir fırsat tanıyarak sosyal denetim takımı karşısında çıkar sahipleri gruplarını belirlemelerini sağlamaktadır.

9.8 Diğer Sosyal Denetim Modelleri ve Raporlama Yaklaşımları

Öne sürülen diğer sosyal denetim modellerini ve raporlama yaklaşımlarını aşağıda yer aldığı gibi açıklayabiliriz (Batra, 1996:36).

- Dilley ve Weygandt'ın geliştirdiği model maliyet yaklaşımı ile sosyal sorumluluğun yıllık raporlanmasını amaçlamaktadır. Bu raporlama tekniği sosyal amaçlarla ilgili aktivitelere yönelik bir nakit akım tablosu içermektedir. Bu model topluma verilen fayda ve zararları firma açısından değil toplumun bakış açısı ile yansıtmayı amaçlamaktadır.
- Linow tarafından geliştirilen sosyal denetim modelinde bir organizasyonun düzenli finansal raporlamasına sosyo-ekonomik işletme tablosu (statement) önermiştir. Amaç toplum için şirketin ne yaptığı konusunda yönetimin ve kamunun sürekli ilgisini çekmektir.
- Seidler tarafından geliştirilen sosyal denetim modelinde sosyal gelir tablosu (statement) modeli geliştirmiştir. İki sosyal gelir tablosu modeli önermektedirler. Bir tanesi kar amacında olan organizasyonlar için diğeri ise kar amacı gütmeyen organizasyonlar içindir.
- Estates tarafından geliştirilen sosyal denetim modelinde, sosyal fayda maliyet modeli geliştirmiştir. Bu modelde organizasyon tarafından direkt oluşan fayda ve maliyetler birbiriyle eşleştirilmekte ve topluma yönelik net sonuç, fazlalık veya açık yönünde belirlenmektedir. Bu model firma açısından değil de toplum açısından değerlendirme yapmakta fayda veya zararı toplum açısından ortaya koymaktadır.
- Abt tarafından geliştirilen sosyal denetim modeli son derece geniş çerçevede kabul görmüş olup özel olarak sosyal denetim tartışılarak ortaya konulmuştur. Burada vurgu topluma sağlanan değerler (varlık-aktif) ve toplumun göstergeleri (sorumluluklar-pasif) yer almaktadır. Bunlar tipik bir bilânçoda karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır. Bu ayrıca fayda maliyet analizi olarak da bilinmektedir. Bu model sosyal fayda ve maliyetleri ortak bir değerleme birimi temelinde ölçmeyi amaçlamaktadır. Normal bir ticari denetim gibi değerlendirilerek sosyal bilanço girdi (maliyetler) ve çıktıları (faydalar) veya borç tarafı kredi tarafı gibi

oluşturulmaktadır. Girdi veya çıktılar sosyal gelir tablosu ve sosyal bilanço hazırlanırken ortak bir ölçü (para birimi) ile ölçümlenmelidir. Bundan dolayı daha kapsamlıdır çünkü toplum ve genel kamu nezdinde sosyal etki ortaya konulmaktadır.

- Colantoni tarafından geliştirilen sosyal denetim modelinde sosyal denetim alanında çok boyutlu bir yaklaşım önermiştir. Bu yaklaşım ile fiziksel çevre akımları ve etkilerini içeren ayrı bir gelir tablosu önermektedir. Modelde denetçiden tüm bilgilerin doğrulanması istenmektedir.
- Son olarak Tipgos tarafından geliştirilen sosyal denetim modelinde, sosyal faaliyetlerin maliyetlerini ölçmek için girdi maliyet yaklaşımını önermiştir. Bu yaklaşım bağımsız sosyal faaliyet ortamında geçerli olmaktadır.

10. Sosyal Denetimde Karşılaşılan Zorluklar

Sosyal denetim uygulamaları oldukça yeni bir alan özelliği taşımakta olup gelişmekte olan bir denetim alanıdır. Bu nedenle hali hazırda bu denetim türü için bir takım kavram ve ilkeler yerine oturmuş değildir. Sosyal denetim de karşılaşılan başlıca zorlukları aşağıda yer aldığı gibi sıralayabiliriz (Raynard, 1998:1475) ve (Batra, 1996:43);

- Sosyal muhasebe sürecinin karmaşık oluşu ve büyük şirketlerin dünyanın çeşitli bölgelerine dağılmış olması,
- Küçük işletmelerin sınırlı kaynaklara sahip olması ve sosyal denetimi gerçekleştirecek zamanlarının ve kaynaklarının olmayışı,
- Çıkar sahiplerinin belirlenmesi ve listenin yönetilmesindeki güçlükler çıkar sahiplerinin muhasebe sürecinde belirlenmesini güçleştirmektedir,
- Birçok işletme tarafından sosyal muhasebe verileri hazırlanmakla beraber verilerin raporlanmasında tekdüze bir standart raporlama biçimi mevcut değildir. Bu durum bazı denetim şirketlerinin aslında öyle olmamasına rağmen olumsuz bir fikir açıklamalarına neden olabilmektedir,
- Sosyal raporlamanın ortak tek bir belirli raporlama biçimi yoktur. Raporlamada bazı şirketler muhasebe rapor tablosu hazırlayarak sunmakta iken (accounting statement format) diğerleri betimsel bir formatta ya başkanın yapacağı bir konuşma ile açıklama şeklinde veya ayrı olarak sunmaktadır,

- Sosyal denetim kavramı artan önemine rağmen hala bir tutarlılığa, anlam bütünlüğüne ulaşamamıştır.
- Sosyal faaliyetlerin tek bir ortak tanımlaması mevcut değildir. Bazı işletmelerin düşündüğü sosyal faaliyetler kanun gereği yasalara uygun olmayan hususlar olmasına rağmen diğerleri ise hem yasal ve hem de yasalara uygun olmayan faaliyetleri sosyal faaliyet olarak düşünmektedir.
- Bazı işletmeler sosyal raporlamayı değer katıma tablosu (value added statement) ile karıştırmaktadır.
- Genel kabul görmüş belirli sosyal raporlama ilkeleri mevcut değildir. Genel kabul görmüş standartlara kavuşmada devletin düzenleyici rolü son derece önem arz etmektedir.
- Sosyal raporlamada standart bir raporlama biçiminin olmayışı ve sosyal denetim maliyetlerinin son derece yüksek oluşu toplumun veya tüketicilerin faydasını ortaya koyma çabaları işletmeler için fayda değil aksine fayda maliyeti oluşturmaktadır.
- Her işletme sosyal denetim sunumunda farklı yöntemler benimsediğinden işletmeler arası karşılaştırma yapmak güçleşmektedir.

11. Genel Değerlendirme ve Sonuç

Sosyal denetim gösterdiği gelişme sonucu sadece kar amacı güden işletmeler için değil tüm organizasyonlar için önem ifade etmektedir. Bu gün bir takım sosyal amaçlara yönelmiş olan işletmelerde artan ilgi ile beraber sosyal denetim gerçek işletme performansının ortaya konulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Son derece genel bir yaklaşımla sosyal denetim işletmelerin topluma ne kattığını ve toplumdan neler götürdüğünün (aldığının) değerlendirilmesi ve raporlanması sürecini ifade etmektedir.

Bugünün iş yaşamı işletmelerden çalışanların, tüketicilerin, hissedarların, genel kamu ve devletin çıkarlarını korur bir davranışla hareket etmelerini istemektedir. Artık geleneksel kar maksimizasyonu ilkesinin sayılan hususların gözetilmeksizin gerçekleştirilmesi geçerli olmayıp çıkar sahipleri menfaatlerinin korunması hususunda ne kadar başarılı olduğunun kendilerine rapor edilmesini istemektedirler. Bundan dolayı sosyal denetim uygulamalarına uyum göstermek ve tarafların çıkarlarının ne derece gerçekleştirildiğini rapor edilmesi işletmeler için gerekli bir unsur olarak görülmektedir.

Denetim süreci güvenin oluşmasını sağlayarak çıkar sahipleri ile olan ilişkilerin devamlılığını sağlamaktadır. Sosyal denetim tüm çıkar sahiplerini sürece dahil etmekte ve ayrıca geniş çerçevede hem içsel ve hem de dışsal geri bildirimlerle beraber tüm performansın ortaya konulmasını sağlamaktadır. Denetim sonucu elde edilen bulgular yönetimin karar almasında ve organizasyonel gelişimde bilgi verici olmaktadır. Aynı zamanda rapor sonuçları başarıları ortaya koyarak diğer açıklamaların yapılmasında teşvik unsuru olmaktadır.

Muhasebe ve raporlama açısından sosyal denetim süreci geleneksel denetim sürecine denetimde doğrulamanın sağlanması bakımından benzemektedir. Ancak sosyal denetim geleneksel denetim tarafından doldurulamayan boşluğu doldurarak performansın değerlendirilmesini ve organizasyon ile çıkar sahipleri arasındaki ilişkinin açıklanmasına yardımcı olmaktadır. Sosyal denetim geleneksel denetim anlayışından amaç, metodoloji ve odak noktası bakımından farklılık arz etmektedir.

Sosyal denetim modelleri genellikle benzer sosyal denetim sürecini takip etmekte, çıkar sahipleri yaklaşımına vurgu yapmakta ve dışsal doğrulama ortak bir kavram olarak modellerde ön plana çıkmaktadır. Ancak sosyal denetim raporlarında üzerinde anlaşılması ortak bir ilke veya kriter bulunmamaktadır. Bu nedenlerle sosyal denetim sürecinin kalitesini sağlamak amacıyla üzerinde fikir birliğine varılan standartlar oluşturulmalıdır. Standartlar temelde üç ana unsur etrafında belirlenmelidir. Öncelikle sosyal hesapların içerikleri konusunda fikir birliğine varılmalı, diğer bir unsur olarak hesaplarda nelerin yer alması gerektiği ve nelerin seçenekli (opsiyonel) olması gerektiği konusunda fikir birliğine varılmalı ve özellikle niteliksel bilgi toplama süreçlerinde minimum standartlar oluşturulmalıdır. Son olarak doğrulamaların nasıl yapılacağı konusunda standartlar oluşturulmalıdır. Sosyal denetim sürecinin etkinliğini sağlamak ve bu suretle topluma pozitif yönde katkı sağlamak amacıyla bir sosyal raporlama çatısı (sistemi) geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Sosyal denetimde gelişmenin sağlanması amacıyla kamu idaresi, işletmelerin karar alma noktasında düzenleme ve gözetleme yetkisini artırmalı daha iyi bir düzenleme için daha iyi açıklama yapmanın gerek olduğunun farkına varmalıdır. Bunun yanı sıra muhasebe mesleği nitelikli raporlama modelleri geliştirmelidir. Sosyal denetimi daha etkili ve faydalı yapmak için muhasebeciler, meslek örgütleri, sosyal bilimciler ve muhasebe araştırmacıları tarafından çalışmalar yapılarak faydalı ve uygulanabilir sosyal raporlama çatısı geliştirmelidir. Eğer bir işletme sosyal faaliyetlerin raporlanmasına yönelik mükemmel bir modelin oluşturulmasını beklerse, sorumlu bir yönetici ve iyi bir vatandaş olma noktasında görevlerini yerine getirmemiş olacaktır.

Kaynakça

- A Short History of Social Audit, http://www.exsores.net/lectures/A_Short_History_of_Social_Audit%20_SEE.pdf, 17.12.2006
- Akgemici, T. ve Diğerleri.(2001) “*Sosyal Denetim Kavramına Genel Bir Yaklaşım (Değerlendirme)*”, İ.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No: 23-24, <http://www.istanbul.edu.tr/siyasal/dergi/sayi23-24/01.htm>, 17.12.2006
- Batra, G.S.(1996) “*Dynamics Of Social Auditing in Corporate Enterprises: A Study Of The Indian Corporate Sector*”, Managerial Auditing Journal, Volume: 11 Issue: 2, pages: 36 – 45
- Bozkurt, Nejat. (2000.) Muhasebe Denetimi, Alfa Basım ve Dağıtım, Kasım.
- Boyd, G. (1998) “*Social Auditing - A Method of Determining Impact*”, <http://www.caledonia.org.uk/socialand/social.htm>, 17.12.2006
- Breton, J.R. Social Audit, <http://209.85.135.104/search?q=cache:DdnH1oBpJ74J:worldaffairs.com/audit.htm+%22social+audit%22&hl=tr&ct=clnk&cd=9>, 17.12.2006
- Cox, Eva (1999) Putting the Social Costs on the Bottom Line, Faculty of Humanities and Social Science at UTS, SPRC <http://www.ncoss.org.au/bookshelf/conference/download/measure/cox.rtf>, 17.12.2006
- Dawson, E. (1998). “*The Relevance of Social Audit For Oxfam GB*”, Journal of Business Ethics; Vol:17, No:13, pg:1457-1469
- Henriques, A. (2000) “*Social Audit&Quality, Measuring Business Excellence*”, Quality Focus, Vol:4, No: 2 Second Quarter, pp:60-64
http://www.interpraxis.com/social_audit_resources.htm, 17.12.2006
<http://www.interpraxis.com/socialauditing-casestudies.htm>, 17.12.2006
- Johnstone, C. “*Social Audit Toolkit*”, <http://www.raise-networks.org.uk/Download.cfm?iInformDocumentI.pdf>, 17.12.2006
- Kaya, U. (2006) İşletme-Doğal Çevre İlişkilerinin Mali Tablolar Aracılığı İle Raporlanması ve Denetimi, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, Yayın No:201, Ankara
- Marx, T.G (1993). “*Corporate Social Performance Reporting*”, Public Relations Quartely; Winter, Vol:37, No. 4, pp:38-44
- Mcmullan, L. “*Social Accounting & Audit: What does it really mean?*”, <http://www.socialauditnetwork.org.uk/real%20meaning.htm>, 17.12.2006

- Miner, J.B., Timothy M.S and Vincent, P.L. (1985) *The Practice of Management*, Columbus: Charles E. Merrill Publishing
- O'Dwyer, B (2005). "*The Construction of Social Account: A Case Study an Overseas Aid Agency*", *Accounting, Organizations and Society*, 30, pp:279-296
- Özbirecikli, M. (2006) "*Çevresel Etik ve Sosyal Denetim: Küresel Girişimler ve Türkiye'deki Uygulamalar Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme*", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:31, ss: 62-77
- Parboteeah, K.P. "Social Audit" <http://www.road.uww.edu/road/parbotek/250-366/Chapter%2012%20%20Social%20Audit.pdf>, 17.12.2006
- Professional Issues; Ethical and Social Auditing and Reporting – The Challenge for The Internal Auditor, May 2003
- Raynard, P. (1998) "*Coming Together. A Review of Contemporary Approaches to Social Accounting, Auditing and Reporting in Non-Profit Organisations*", *Journal of Business Ethics*, Vol:17, Number:13, pp:1471-1479
- Samuel M.N and Hoseph W.F. (1994) "*The Social Audit and Ethics*", *Managerial Auditing Journal*, Vol:9, Number:1, pp:29-34
- Scottish Programme Evaluation, Final Report, November 2001, <http://www.socialauditnetwork.org.uk/scots%20prog.htm>, 17.12.2006
- Social Accounting and Audit, <http://www.proveandimprove.org/new/tools/socialaccounting>, 17.12.2006
- Social Audit : A Toolkit A Guide for Performance Improvement and Outcome Measurement, Centere for Good Governence, 2005, <http://www.unpan.org/autoretrieve/content.asp?content=manuals/tools/guidelines-60k>, 17.12.2006
- The Social Audit: Fostering Accountabilty to Local Constituencies, October 2002, http://www.coop.gc.ca/pub/pdf/brown-smmr_e.pdf, 17.12.2006
- Türedi, Hasan. (2001) *Denetim, Celepler Matbaacılık, Trabzon*
- Westwood, J.. *Social Auditing and Reporting at VanCity*, <http://www.ceaa-acve.ca/confer2004/E3Westwood.pdf>, 17.12.2006
- What is Social Auditing and Reporting? <http://www.coopscanada.coop/newsletter/CSR/toolkit/PrintPages/entiredoc.html>, 17.12.2006
- Zhang, J, Fraser, I and HILL, W.Y. "*A Comperative Studt of Social Audit Models and Reports*", <http://www.les.man.ac.uk/IPA/ysc/zhang.pdf>, 17.12.2006.